

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПрАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ІНСТИТУТ**

Боровик Володимир Олександрович

На правах рукопису

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ
РІШЕНЬ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА
КОРДОНОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»
Спеціальність «Управління та адміністрування»

До захисту допущено:
Директор Чернівецького інституту
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
_____Петричук С.І., д.е.н.
«__» _____ 2026р.

Науковий керівник

«__» _____ 2026 року

Виконано студентом групи
ТУчн 8-22 Б1ПУА(4,6здс)

Чернівці-2026

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИЙНЯТТЯ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ	9
1.1. Права і свободи людини як об’єкт публічного управління	9
1.2. Сутність, структура та етапи прийняття публічно-управлінських рішень	12
1.3. Міжнародно-правові, історико-ідеологічні та інформаційні засади формування рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном	15
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ОФІСУ РАДНИКА УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ІТАЛІЇ ЯК БАЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	20
2.1. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як ключовий суб’єкт прийняття рішень	20
2.2. Організаційно-функціональні засади діяльності офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії як бази дослідження.....	23
2.3. Практика взаємодії офісу радника з органами влади Італії та України, міжнародними інституціями, Святим Престолом, українською діаспорою та громадськими структурами	26
2.3.1. Взаємодія з органами державної влади, судами та соціальними службами Італії	29
2.3.2. Взаємодія з українською громадою, правозахисними й релігійними структурами	32
2.3.3. Публічна адвокація, інформаційний супровід і міжнародні заходи як інструмент впливу на прийняття рішень	35
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА ПРИЙНЯТТЯ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ ТА НАПРЯМИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ	39
3.1. Кейс-аналіз прийняття публічно-управлінських рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном	39

3.1.1. Справа Віталія Марківа як кейс судового, дипломатичного та інформаційного супроводу	40
3.1.2. Справа Сергія Кузнецова як кейс кризового правозахисного моніторингу, консульського супроводу та міждержавної взаємодії	43
3.1.3. Справа щодо усиновлення тимчасово переміщеної української дитини в Італії як кейс конфлікту між тимчасовим захистом, найкращими інтересами дитини та суверенними повноваженнями держави походження	48
3.2. Проблеми, прогалини та системні ризики у прийнятті рішень щодо захисту прав громадян України за кордоном	57
3.2.1. Межі консульського супроводу і міжвідомчої координації.....	60
3.2.2. Проблеми захисту дітей, сімейних зв'язків та правового представництва.....	64
3.2.3. Інформаційні, політичні та процедурні ризики в іноземних юрисдикціях	69
3.3. Напрями вдосконалення інституційних, мережевих та інформаційно-аналітичних механізмів захисту прав і свобод громадян України за кордоном	73
3.3.1. Посилення ролі Офісу Уповноваженого, радників і експертних груп.....	75
3.3.2. Розвиток моделі міжвідомчої та міжнародної координації	78
3.3.3. Перспективна модель взаємодії державних інституцій, діаспори, міжнародних організацій і громадських структур у сфері захисту прав і свобод громадян України за кордоном	84
ВИСНОВКИ	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	93
ДОДАТКИ.....	99

ВСТУП

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України істотно змінила не лише безпекове становище держави, а й саму практику публічного управління. Одним із наймасштабніших наслідків війни стало масове вимушене переміщення громадян України за кордон. За цих умов держава опинилася перед потребою забезпечувати права і свободи своїх громадян не лише у внутрішньому правовому просторі, а й у складному середовищі міжнародної, міжінституційної та міждержавної взаємодії. Унаслідок цього захист прав громадян України за межами держави перестав бути суто консульським або дипломатичним питанням. Він набув ознак окремої сфери публічно-управлінських рішень, у якій поєднуються норми права, організаційні механізми, інституційна координація, інформаційний вплив і практичне реагування на конкретні гуманітарні ситуації.

Актуальність теми визначається тим, що в умовах воєнного стану питання захисту прав і свобод громадян України за кордоном набуло не епізодичного, а системного характеру. Йдеться про захист дітей, осіб у вразливому становищі, громадян, які перебувають під вартою або беруть участь у судових провадженнях, осіб, що стикаються з труднощами документування, доступу до соціальних і освітніх послуг, а також тих, чиї права залежать від рішень іноземних адміністративних, судових чи соціальних інституцій. За таких обставин особливого значення набуває не лише сам факт реагування держави, а якість і своєчасність публічно-управлінських рішень, здатність поєднати правові, організаційні та комунікаційні ресурси й досягти практичного результату в іншій юрисдикції.

Сучасний стан наукового опрацювання проблеми свідчить про наявність низки питань, які ще не отримали достатнього теоретичного і прикладного осмислення. Передусім це стосується механізму прийняття рішень щодо захисту громадян України в різних державах перебування, співвідношення національного й міжнародного правового регулювання, ролі Уповноваженого Верховної Ради

України з прав людини в умовах воєнного стану, а також практики взаємодії державних інституцій, іноземних органів влади, діаспори, правозахисних і релігійних структур. Окремого аналізу потребує вплив інформаційного середовища, історико-ідеологічних чинників і міжнародної публічної адвокації на зміст рішень, що приймаються щодо громадян України за кордоном.

Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців з проблем публічного управління, державної політики, прав людини та міжнародної взаємодії. Для осмислення природи публічно-управлінських рішень важливими є праці В. Бакуменка, Н. Нижник, О. Оболенського, І. Семенець-Орлової. У дослідженнях, присвячених міжнародно-правовому захисту прав людини, значну увагу приділено співвідношенню національного й міжнародного права, гарантіям основоположних прав та інституційним механізмам реагування. Історико-ідеологічні аспекти сприйняття України у європейському просторі висвітлюються в роботах Е. Чіннелли, О. Пономаревої, Ф. Арджент'єрі та інших авторів, які звертають увагу на тривалий вплив російських історичних наративів на оцінку української державності, культури та суб'єктності.

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України [3], Загальна декларація прав людини [4], Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [5], Хартія основних прав Європейського Союзу [7], акти Європейського Союзу у сфері тимчасового захисту [8], Конвенція ООН про права дитини [9], Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [14], а також інші міжнародні та національні акти, що регулюють питання захисту прав і свобод громадян України за кордоном.

Метою дипломної роботи є комплексне дослідження особливостей прийняття публічно-управлінських рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном в умовах воєнного стану та обґрунтування напрямів удосконалення відповідних інституційних, мережевих і інформаційно-аналітичних механізмів.

Відповідно до поставленої мети у роботі визначено такі завдання: проаналізувати права і свободи людини як об'єкт публічного управління; розкрити сутність, структуру та етапи прийняття публічно-управлінських рішень; дослідити міжнародно-правові, історико-ідеологічні та інформаційні засади формування рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном; охарактеризувати організаційно-функціональні засади діяльності офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії як бази дослідження; проаналізувати практику взаємодії офісу радника з органами влади Італії та України, міжнародними інституціями, Святим Престолом, українською діаспорою та громадськими структурами; здійснити кейс-аналіз прийняття публічно-управлінських рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном; виявити проблеми, прогалини та системні ризики у досліджуваній сфері; обґрунтувати напрями вдосконалення механізмів захисту прав громадян України за кордоном.

Об'єктом дослідження є процес прийняття публічно-управлінських рішень у сфері захисту прав і свобод громадян України за кордоном.

Предметом дослідження є організаційні, правові, інформаційні та практичні особливості прийняття публічно-управлінських рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном в умовах воєнного стану.

Базою дослідження є діяльність офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італійській Республіці. Емпіричну основу роботи становлять також матеріали, отримані в межах участі автора у діяльності Експертних груп з питань прав громадян України при Експертній раді Представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з міжнародного співробітництва та європейської інтеграції, а також офіційні листи, звернення, процесуальні документи, судові та комунікаційні матеріали, що стосуються конкретних кейсів захисту прав громадян України в Італії та будуть подані в додатках до роботи. Такий підхід дав змогу поєднати теоретичний аналіз із фактичним матеріалом, що має безпосередню практичну цінність.

У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи. За допомогою аналізу і синтезу з'ясовано зміст базових понять і складових механізму прийняття публічно-управлінських рішень. Системний метод застосовано для дослідження взаємозв'язку правових, інституційних та комунікаційних елементів захисту прав громадян України за кордоном. Порівняльно-правовий метод використано під час зіставлення міжнародних і національних норм та підходів різних юрисдикцій. Інституційний підхід дав змогу визначити роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, його радників і партнерських структур у практиці захисту прав громадян. Кейс-метод використано для аналізу конкретних справ, у яких найвиразніше проявляється механізм формування, реалізації та коригування публічно-управлінських рішень.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній комплексно досліджено прийняття публічно-управлінських рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном саме в умовах воєнного стану, коли традиційні моделі реагування виявилися недостатніми. У роботі обґрунтовано, що захист прав громадян України за кордоном дедалі більше набуває мережевого характеру і здійснюється не лише через класичні державні механізми, а й через взаємодію правозахисних, громадських, релігійних, інформаційних та міжнародних ресурсів. Частина досліджуваних ситуацій є новою для української практики, а окремі кейси фактично не мають повних аналогів у попередньому досвіді через поєднання воєнного стану, масового переміщення населення, юрисдикційної складності та потреби в оперативному міждержавному реагуванні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у роботі висновки та рекомендації можуть бути використані у діяльності Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, його радників і представників за кордоном, органів державної влади України, дипломатичних і консульських установ, а також громадських, правозахисних та міжнародних структур, що працюють із громадянами України за межами держави. Практична цінність роботи посилюється тим, що вона спирається не

лише на нормативний матеріал, а й на конкретні офіційні документи та справи, які можуть бути використані як приклади результативних рішень або як матеріал для подальшого вдосконалення правозахисної практики.

Сфера застосування висновків і рекомендацій охоплює правозахисну, організаційно-управлінську, аналітичну та освітню діяльність. Результати роботи можуть бути використані при підготовці аналітичних матеріалів, у процесі міжінституційної взаємодії з іноземними органами влади, у роботі з українськими громадянами за кордоном, а також у навчальному процесі під час викладання дисциплін із публічного управління, міжнародного права та прав людини.

Загальна характеристика роботи полягає в тому, що дипломна робота виконана на 93 сторінках основного тексту, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел налічує 65 найменувань. У додатках подано 11 додатків, у яких розміщено документи, листи, звернення, процесуальні матеріали, аналітичні й довідкові матеріали, необхідні для повного розкриття теми.

Структура дипломної роботи зумовлена метою, завданнями та логікою дослідження. У першому розділі розглянуто теоретико-правові засади прийняття публічно-управлінських рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном. Другий розділ присвячено аналізу діяльності офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії як бази дослідження та практики його взаємодії з державними, міжнародними й громадськими інституціями. У третьому розділі здійснено кейс-аналіз, виявлено основні проблеми та системні ризики, а також обґрунтовано напрями вдосконалення механізмів прийняття публічно-управлінських рішень у досліджуваній сфері.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРИЙНЯТТЯ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

1.1. Права і свободи людини як об'єкт публічного управління

У сучасній державі права і свободи людини є не лише сферою правового регулювання, а й безпосереднім об'єктом публічного управління. Через них визначається зміст діяльності органів влади, межі державного втручання та критерії оцінки управлінських рішень. Саме тому у демократичній системі управління держава розглядається не як самодостатній носій влади, а як інституційний механізм, покликаний забезпечувати людині реальну можливість користуватися належними їй правами.

Такий підхід закріплений на конституційному рівні. Конституція України визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії — змістом і спрямованістю діяльності держави [3]. Це положення має не декларативний, а практичний характер. Воно означає, що будь-яке управлінське рішення повинно оцінюватися не лише з позиції формальної законності, а й з огляду на те, яким є його вплив на людину, її гідність, безпеку та можливість реалізувати свої законні інтереси.

У міжнародному праві така логіка також є усталеною. Загальна декларація прав людини виходить із визнання рівності людей у гідності та правах і закладає універсальний підхід до їх розуміння [4]. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод надає цим підходам обов'язкової юридичної форми та встановлює стандарти, яких мають дотримуватися держави у своїй практичній діяльності [5]. У результаті права людини перестають бути лише моральним або політичним орієнтиром і перетворюються на конкретний критерій організації державної влади.

Для публічного управління принципово важливо, що права і свободи людини потребують не тільки нормативного закріплення, а й організаційного забезпечення. Саме держава створює процедури, через які людина може

реалізувати своє право, отримати послугу, подати звернення, оскаржити дії посадових осіб або домогтися поновлення порушеного становища. Якщо такі механізми не працюють, право залишається формально існуючим, але фактично не реалізованим. Отже, у сфері публічного управління права і свободи людини завжди пов'язані з практикою інституційної дії.

У цьому аспекті важливо враховувати, що різні групи прав вимагають різних моделей державної участі. Одні права передбачають передусім утримання держави від безпідставного втручання у приватне життя, інші — активну діяльність органів влади, без якої їх реалізація є неможливою. Зокрема, право на повагу до гідності чи особисту недоторканність вимагає чітких меж владного впливу, тоді як право на соціальний захист, освіту, доступ до інформації або належну адміністративну процедуру потребує організованої роботи державних інституцій. Саме тому права людини в управлінському сенсі не можна сприймати як однорідну категорію: кожне з них потребує свого механізму гарантування.

Практика публічного управління підтверджує, що ефективність держави значною мірою виявляється саме через спроможність забезпечити людині реальний захист її прав. Інакше кажучи, права і свободи людини виступають не зовнішнім обмеженням для влади, а внутрішнім мірилом якості її діяльності. Якщо рішення органів влади є формально правильними, але не дають людині дієвого захисту, то така система не може вважатися повноцінно ефективною. Саме тому у сучасному публічному управлінні права людини слід розглядати як центральний орієнтир усієї управлінської логіки.

В умовах воєнного стану ця проблема набуває особливої гостроти. Війна не скасовує значення прав і свобод людини, але суттєво змінює умови їх забезпечення. Конституція України допускає можливість окремих обмежень прав в умовах воєнного стану, однак такі обмеження не звільняють державу від обов'язку діяти в межах права і зберігати орієнтацію на людину як головну цінність [3]. Навпаки, саме в кризовий період держава повинна виявляти найбільшу організаційну спроможність, оскільки права людини стають особливо вразливими.

Для України це має ще один важливий вимір. Повномасштабна війна призвела до масового переміщення громадян за межі держави, а отже сфера відповідальності публічного управління значно розширилася. За офіційними міжнародними та українськими оцінками, йдеться не про поодинокі випадки виїзду, а про масштабне й тривале переміщення населення. За даними Національного банку України, станом на 2 вересня 2025 року за кордоном перебувало 5,7 млн осіб, які виїхали з України; водночас у країнах Європейського Союзу на кінець січня 2026 року статус тимчасового захисту мали 4,38 млн осіб, а за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), українська криза й надалі залишається однією з найбільших ситуацій вимушеного переміщення у світі [56; 57; 58]. У практичному вимірі це означає, що питання документування, доступу до соціальних і освітніх послуг, захисту дітей, участі в судових процедурах, підтримання правового зв'язку з державою та взаємодії з іноземними інституціями перестали бути поодинокими адміністративними ситуаціями. Вони стали постійною складовою державної правозахисної політики, яка в умовах воєнного стану реалізується і за межами національної території.

У такій ситуації особливого значення набувають інституційні механізми, через які держава реалізує правозахисну функцію. Одним із них є діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, правовий статус і повноваження якого визначені спеціальним законом [14]. Саме наявність подібних інституцій свідчить про те, що права людини в сучасній державі не залишаються лише предметом правового проголошення, а стають сферою постійного контролю, реагування та організаційного забезпечення.

Таким чином, права і свободи людини в сучасній державі є не тільки юридичною категорією, а самостійним об'єктом публічного управління. Через них визначаються цілі, зміст і межі діяльності влади, а також реальна якість державних рішень. Саме з такого розуміння випливає подальша потреба дослідити, яким чином у сфері захисту прав і свобод громадян України за

кордоном формуються, ухвалюються та реалізуються публічно-управлінські рішення.

1.2. Сутність, структура та етапи прийняття публічно-управлінських рішень

Публічно-управлінське рішення є основною формою, через яку державна воля набуває практичного змісту. Саме в рішенні поєднуються правова норма, управлінська мета, наявні ресурси, оцінка ситуації та конкретний спосіб дії. Тому його не можна розуміти лише як підписаний документ чи формальну відповідь органу влади. У ширшому значенні воно є результатом послідовної роботи зі збирання інформації, аналізу обставин, вибору оптимального варіанта дії, оформлення цього вибору та організації його реалізації [6, с. 112–114].

Особливість публічно-управлінського рішення полягає в тому, що воно завжди пов'язане з публічним інтересом. На відміну від приватного рішення, яке може стосуватися вузького кола осіб або індивідуальної вигоди, рішення у сфері публічного управління спрямоване на врегулювання суспільно значущої проблеми, забезпечення прав людини, належне функціонування інституцій або досягнення соціально важливого результату. Саме тому до такого рішення висувуються підвищені вимоги: воно має бути законним, обґрунтованим, своєчасним, реалістичним у виконанні та зрозумілим за своїми наслідками.

Для досліджуваної теми це має особливе значення. У сфері захисту прав і свобод громадян України за кордоном рішення рідко буває простим і лінійним. Воно, як правило, формується в умовах дефіциту часу, різних юрисдикцій, неповної інформації, інституційної багаторівневості та підвищеної політичної чутливості. У таких умовах управлінське рішення не може зводитися до формальної відповіді на звернення. Воно повинно враховувати не лише норму права, а й реальні можливості її застосування, коло залучених суб'єктів, міжнародний контекст і прогнозовані наслідки для конкретної особи.

Сутність публічно-управлінського рішення найкраще розкривається через його основні ознаки. По-перше, воно має цільовий характер, оскільки завжди спрямоване на досягнення конкретного результату. По-друге, воно є

компетенційним, тобто може бути прийняте лише тим органом або посадовою особою, які наділені відповідними повноваженнями [3; 14]. По-третє, таке рішення має організаційний характер, адже передбачає визначення порядку дій, відповідальних суб'єктів і засобів реалізації. По-четверте, воно є наслідковим, оскільки породжує певні юридичні, соціальні, адміністративні або політичні результати, які повинні бути враховані ще на стадії підготовки.

Не менш важливою є внутрішня структура публічно-управлінського рішення. Воно не виникає спонтанно, а формується як цілісна конструкція, у якій кожен елемент має практичне значення. До такої структури доцільно включати мету рішення, проблему, яка потребує врегулювання, суб'єкта прийняття рішення, об'єкт управлінського впливу, механізми реалізації, очікувані наслідки та порядок контролю за виконанням [6, с. 112]. Якщо хоча б один із цих елементів виявляється нечітким, рішення втрачає частину своєї ефективності. Наприклад, належно сформульована мета не дає потрібного результату, якщо не визначено виконавців або не передбачено спосіб практичного втілення.

У сфері захисту прав громадян України за кордоном структурний аспект рішення є особливо важливим. Тут недостатньо лише констатувати порушення права або підтвердити наявність проблеми. Потрібно встановити, хто саме повинен реагувати, у якій формі має відбуватися комунікація, які документи слід підготувати, які інституції необхідно залучити та яким чином буде перевірено результат. Якщо цього не зробити, навіть юридично правильна позиція може не дати практичного ефекту. Саме тому в таких справах рішення має бути не лише правомірним, а й організаційно зібраним.

Публічно-управлінське рішення також неможливо відокремити від інформаційної основи, на якій воно будується. У системі публічного управління якість рішення безпосередньо залежить від якості інформації: її повноти, перевіреності, актуальності та правильної інтерпретації. Якщо фактична база є неповною або суперечливою, орган влади ризикує ухвалити формально коректне, але фактично неефективне рішення. Для теми цієї роботи це має особливу вагу, оскільки у справах за участю громадян України за кордоном інформація нерідко

надходить із різних джерел, належить до різних правових систем і потребує додаткової перевірки.

Важливо враховувати і стадійний характер прийняття рішення. У наукових підходах зазвичай виокремлюють такі основні етапи: виявлення проблеми, збирання й аналіз інформації, вироблення можливих варіантів дії, вибір оптимального рішення, його оформлення, реалізацію та контроль за результатами [6, с. 112–114]. Така послідовність має не лише теоретичне, а й практичне значення. Вона дозволяє побачити, що рішення — це не одноразовий адміністративний жест, а завершення певного управлінського циклу. Для правозахисної сфери це особливо суттєво, оскільки формальна реакція без подальшого супроводу часто не забезпечує людині реального захисту.

На першому етапі управлінський суб'єкт повинен правильно визначити саму проблему. У сфері захисту прав людини це означає не лише зафіксувати факт звернення, а й з'ясувати, у чому саме полягає порушення, які інтереси зачеплені, хто є компетентним суб'єктом реагування і чи має проблема індивідуальний, системний або міждержавний характер. Далі відбувається аналітична стадія, на якій збираються фактичні дані, документи, правові позиції, пояснення сторін та інша інформація, без якої рішення не може бути обґрунтованим. Після цього формується кілька можливих варіантів реагування і здійснюється вибір того з них, який є найбільш доцільним і реалістичним за конкретних умов [6, с. 113].

Не менш важливими є стадії оформлення, реалізації та контролю. Оформлення надає рішенню належної юридичної або адміністративної форми — це може бути звернення, подання, запит, координаційне доручення, висновок чи інший документ залежно від компетенції органу [14]. Реалізація означає практичне втілення рішення через дії посадових осіб, взаємодію між інституціями, комунікацію з іншою стороною та супровід справи. Контроль, своєю чергою, дає можливість встановити, чи було досягнуто поставленої мети, чи не потребує рішення додаткового коригування і чи справді відбулося відновлення або належний захист порушеного права [6, с. 113–114].

Отже, публічно-управлінське рішення слід розглядати як цілісний процес і водночас як результат реалізації публічної влади. Воно поєднує правову основу, управлінську логіку, інформаційне забезпечення, організаційний механізм і практичну орієнтацію на результат. Для теми захисту прав і свобод громадян України за кордоном це особливо важливо, оскільки саме через рішення загальне визнання права переходить у площину реальної дії. Такий підхід дає підстави перейти до наступного аспекту дослідження — аналізу міжнародно-правових, історико-ідеологічних та інформаційних засад, які впливають на формування рішень у досліджуваній сфері.

1.3. Міжнародно-правові, історико-ідеологічні та інформаційні засади формування рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном

Формування публічно-управлінських рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном відбувається під впливом кількох взаємопов'язаних чинників. До них належать міжнародно-правові стандарти, історико-ідеологічне середовище, в якому сприймається Україна, а також інформаційний контекст, що істотно впливає на характер реагування іноземних інституцій. Саме тому у цій сфері рішення не можуть будуватися виключно на внутрішньодержавній логіці. Вони формуються в ширшому полі норм, смислів і комунікацій, де юридичний аргумент має бути підкріплений належним розумінням міжнародного середовища.

Міжнародно-правова основа захисту прав громадян України за кордоном має багаторівневий характер. Її первинний рівень становлять універсальні акти у сфері прав людини, насамперед Загальна декларація прав людини, яка закріплює принцип рівності людей у гідності та правах і виходить з універсального характеру основних свобод [4]. У практичному вимірі це означає, що права українського громадянина за кордоном не можуть сприйматися як питання другорядного політичного інтересу чи адміністративної зручності. Вони належать до сфери міжнародно визнаних стандартів, які зобов'язують держави орієнтуватися передусім на людину, її безпеку, гідність і правовий захист.

Наступний рівень становить європейський механізм захисту прав людини. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод не лише формулює основні права, а й задає стандарт їх практичного забезпечення [5]. Для України це має особливе значення, оскільки під час прийняття рішень щодо її громадян за кордоном важливими є не тільки формальні норми, а й підхід, за яким право повинно бути реальним, а засіб його захисту — ефективним. У цьому сенсі публічно-управлінське рішення в досліджуваній сфері має співвідноситися не лише з вимогами національного законодавства відповідної держави, а й із європейськими стандартами пропорційності, справедливості, недискримінації та належної процедури [5].

Особливого значення після початку повномасштабної війни набуло право Європейського Союзу. Запровадження механізму тимчасового захисту створило для мільйонів українських громадян у державах-членах ЄС окремий правовий режим, який охоплює питання проживання, доступу до праці, освіти, соціального забезпечення та базових адміністративних гарантій [8]. У поєднанні з положеннями Хартії основних прав Європейського Союзу це означає, що становище українців у країнах ЄС визначається не лише національною політикою конкретної держави, а й спільним європейським нормативним простором [7]. Для публічного управління це має принципове значення, оскільки захист прав українців за кордоном дедалі частіше відбувається в межах кількох правових систем одночасно.

Окремий блок міжнародно-правових норм стосується захисту дітей. У цій площині особливу вагу має Конвенція ООН про права дитини, яка вимагає, щоб у всіх діях щодо дітей першочергова увага приділялася їхнім найкращим інтересам [9]. Для теми даної роботи це не є абстрактним положенням. Навпаки, саме у справах щодо евакуації, тимчасового перебування дітей за кордоном, опіки, соціального супроводу та ризику усиновлення без належного врахування позиції держави походження міжнародно-правові стандарти набувають прямого практичного значення. Вони виступають орієнтиром для оцінки як дій іноземних органів, так і змісту української правозахисної позиції.

Водночас наявність міжнародно-правових норм не означає автоматичної єдності практики. Одна й та сама норма в різних країнах може тлумачитися та застосовуватися по-різному. Причини цього пов'язані з особливостями національного законодавства, адміністративної культури, політичної позиції держави, інституційної спроможності та загального ставлення до української проблематики. Саме тому в сучасних умовах міжнародне право не усуває потреби в активному публічному управлінні, а, навпаки, вимагає від держави вміння працювати в багаторівневому правовому середовищі, поєднуючи юридичну аргументацію з інституційною координацією та правозахисною адвокацією.

Не менш важливими є історико-ідеологічні чинники, які впливають на середовище прийняття рішень щодо України. Протягом тривалого часу в європейському інтелектуальному та медійному просторі поширювалися підходи, сформовані під значним впливом російської історичної традиції. У межах цієї традиції Україна нерідко подавалася як похідне, другорядне або неповноцінне політичне утворення, а її державність — як щось випадкове або історично нестале [10, с. 6–8]. Такі наративи не зводяться лише до ідеологічних оцінок минулого. Вони безпосередньо впливають на сучасне сприйняття українських аргументів, на рівень довіри до української позиції та на готовність іноземних інституцій глибше враховувати контекст війни.

У сучасних дослідженнях переконливо показано, що російська історична пропаганда системно вибудовує образ України як «невдалої тіні Росії», штучного або залежного політичного простору, позбавленого повноцінної історичної суб'єктності [10, с. 6–7]. У такій логіці сучасна російська агресія подається не як посягання на незалежну державу, а як нібито «відновлення історичної справедливості». Водночас дослідники наголошують, що подібні підходи мають не науковий, а політичний характер і використовуються для делегітимації української державності, мови, культури та права на самостійний історичний розвиток [11, с. 263–265]. Для публічного управління це має безпосереднє значення, оскільки рішення щодо захисту громадян України часто ухвалюються

саме в тому середовищі, де подібні наративи вже вкорінилися або продовжують впливати на сприйняття подій.

Окремого значення набуває питання історичної спадщини Київської Русі. Саме навколо цього сюжету протягом тривалого часу вибудовувалася одна з головних ідеологічних конструкцій російської політики, яка прагнула привласнити історичне джерело української державності та представити його як частину виключно російського національного наративу [11, с. 267]. Водночас сучасні дослідження доводять, що такий підхід є політизованим і не витримує серйозного наукового аналізу [10, с. 11]. Для теми цієї роботи цей аспект важливий тому, що історичне уявлення про Україну впливає не лише на академічну дискусію, а й на сучасну політичну й адміністративну чутливість до українських питань за кордоном.

Поряд із правовими та історико-ідеологічними чинниками суттєву роль відіграє інформаційне середовище. У сучасних умовах воно виступає не лише тлом для подій, а окремим фактором формування управлінських рішень. Саме через інформаційний простір формується суспільне сприйняття конкретної справи, визначається тональність публічної дискусії, зростає або, навпаки, зменшується увага до порушення прав людини. Російська Федерація системно використовує інформаційні інструменти для дискредитації України, розмивання відповідальності агресора та нав'язування власної інтерпретації подій [11, с. 266–267]. За таких умов українська позиція не завжди сприймається в нейтральному середовищі, а отже потребує постійного пояснення, аргументації та захисту.

У науковій літературі зазначається, що в умовах війни інформаційна безпека стає однією з найважливіших функцій держави, оскільки поширення дезінформації, маніпулятивних наративів і ворожих тлумачень може прямо впливати на суспільну стабільність і на зміст управлінських рішень [12, с. 106–107]. Для сфери захисту прав громадян України за кордоном це означає, що інформація має подвійне значення. З одного боку, вона є основою правозахисної позиції та інструментом переконання. З іншого — вона може бути використана

проти українських інтересів, якщо справа потрапляє в поле викривлених інтерпретацій або політизованого медійного висвітлення.

Інформаційний чинник має також прикладний вимір. Саме від нього часто залежить, чи буде конкретне порушення сприйняте як локальний приватний конфлікт, чи як питання, що потребує правозахисного, інституційного або навіть міжнародного реагування. У певних випадках саме належний інформаційний супровід, публічна адвокація та фахова комунікація з іноземним середовищем дозволяють перевести проблему з рівня індивідуального звернення на рівень більш відповідального та системного розгляду. Водночас надмірна емоційність, спрощення складних обставин або неперевірені твердження можуть послабити правову позицію української сторони. Саме тому в сучасному публічному управлінні інформаційна складова повинна поєднуватися з юридичною точністю та інституційною виваженістю.

Отже, міжнародно-правові, історико-ідеологічні та інформаційні засади формування рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном утворюють складне, багаторівневе середовище. Міжнародне право задає нормативну рамку, історико-ідеологічні чинники впливають на глибину сприйняття української суб'єктності, а інформаційний простір визначає динаміку й тональність практичного реагування. Саме поєднання цих факторів пояснює, чому рішення у досліджуваній сфері не можуть бути суто технічними або суто правовими. Вони потребують комплексного підходу, у якому юридична аргументація поєднується з розумінням міжнародного контексту, історичних смислів і інформаційного впливу. Це, своєю чергою, підводить до аналізу інституційного механізму прийняття таких рішень, центральне місце в якому займає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та пов'язана з ним система представництва і практичного реагування.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ОФІСУ РАДНИКА УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ В ІТАЛІЇ ЯК БАЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як ключовий суб'єкт прийняття рішень

Конституційна природа інституту Уповноваженого визначається тим, що парламентський контроль у сфері прав людини здійснюється через спеціально уповноважену інституцію, яка покликана реагувати на порушення прав і свобод людини і громадянина [3]. Це означає, що діяльність Уповноваженого має не допоміжний, а системний характер. Його функція полягає не лише у прийнятті звернень, а у фіксації, оцінці й супроводі тих ситуацій, де права людини потребують захисту, відновлення або додаткової інституційної уваги.

У науковій літературі слушно підкреслюється, що значення інституту Уповноваженого виходить за межі вузького розуміння правозахисного органу, оскільки він працює на перетині кількох сфер — правової, публічно-управлінської, комунікаційної та інституційної [13, с. 165–167]. Саме ця особливість має особливу вагу для теми даної роботи. У випадках, коли йдеться про громадян України за кордоном, захист їхніх прав рідко може бути забезпечений одним органом або в межах однієї процедури. Потрібна взаємодія між українськими інституціями, іноземними органами влади, судами, соціальними службами, адвокатами, громадськими середовищами та міжнародними партнерами. Уповноважений у такій системі виступає точкою, де правозахисний зміст проблеми отримує офіційну інституційну форму.

Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» надає цій інституції належну правову основу для такої діяльності [14]. Ідеться не лише про загальні положення щодо статусу Уповноваженого, а й про цілу систему повноважень, які забезпечують його реальну спроможність діяти. Закон закріплює гарантії незалежності, право звернення до державних органів, доступ до необхідної інформації, право на невідкладний прийом, можливість бути присутнім у державних установах та використовувати акти реагування у

межах своєї компетенції [14]. Саме це дозволяє розглядати Уповноваженого не як символічну фігуру, а як інституцію з дієвим потенціалом впливу.

Водночас сила інституту Уповноваженого полягає не лише у формально закріплених правах. Її важливою складовою є здатність поєднувати правову аргументацію з координацією різних суб'єктів. У ситуаціях, коли права громадянина України за кордоном залежать від позиції іншої держави, від ходу судового процесу або від рішень іноземних соціальних служб, класична адміністративна модель виявляється недостатньою. У таких випадках Уповноважений не підміняє дипломатичну службу, суд або профільне міністерство, але може надати проблемі правозахисну рамку, визначити її публічне значення і зібрати навколо неї тих суб'єктів, без яких результативне реагування неможливе [13, с. 166–167; 14].

У воєнний період ця функція істотно посилилася. Після початку повномасштабної війни значно зросла кількість ситуацій, у яких права громадян України потребують захисту за межами національної юрисдикції. Це стосується різних категорій справ, що виникають у зв'язку з вимушеним перебуванням українців за кордоном і потребують одночасно правового, організаційного та міжінституційного реагування. За таких обставин держава потребує інституції, здатної діяти не лише у формі реакції на вже встановлене порушення, а й у формі раннього втручання, координації та публічного правозахисного супроводу. Саме в цьому контексті Уповноважений виступає як суб'єкт прийняття публічно-управлінських рішень, оскільки він не просто фіксує проблему, а впливає на визначення способу її подальшого розв'язання [3; 14].

Окремого значення набуває те, що законодавство передбачає діяльність представників Уповноваженого, а сучасна практика розширює цю модель через систему радників та мережеву правозахисну присутність поза межами України [14]. У наукових працях обґрунтовано, що посилення інституту представництва є одним із найважливіших напрямів розвитку механізму захисту прав людини [13, с. 167]. Для теми цього дослідження це має принципове значення, оскільки саме

через таку мережу загальний мандат Уповноваженого перетворюється на реальну практику супроводу громадян України за кордоном.

Іншою важливою рисою інституту Уповноваженого є його здатність діяти не лише через формальний припис, а й через переконливість правової позиції, інституційний авторитет і публічну вагу правозахисного втручання. У науковій літературі неодноразово наголошується, що інститут омбудсмана не завжди спирається на класичну владну команду, але саме це дозволяє йому бути більш гнучким у складних гуманітарних і міждержавних справах [13, с. 166–167]. Для захисту прав громадян України за кордоном така форма впливу часто є ефективнішою, ніж жорстка адміністративна модель, оскільки тут потрібні не лише приписи, а й переговори, правове переконання, міжнародна комунікація та створення публічного контексту, в якому проблема буде сприйматися саме як порушення прав людини.

У практичному вимірі це означає, що Уповноважений може бути ініціатором звернень, подань, комунікації з іншими органами, публічної правозахисної позиції, координації складних кейсів і залучення додаткових механізмів реагування [14]. У такий спосіб він виступає не просто як адресат скарги, а як центр, через який окрема проблема переходить у площину публічного розгляду. Саме ця здатність робить його ключовим суб'єктом у сфері захисту прав громадян України за кордоном.

Отже, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини в умовах воєнного стану повинен розглядатися як один із головних суб'єктів прийняття публічно-управлінських рішень у гуманітарно-правозахисній сфері. Його роль визначається поєднанням конституційного мандата, законодавчо закріплених повноважень, інституційної незалежності, здатності до координації та розвитку мережових форм присутності. Саме через цю інституцію держава отримує можливість не лише фіксувати порушення прав громадян України за кордоном, а й формувати більш цілісну модель реагування на них. Логічним продовженням цього аналізу є розгляд організаційно-функціональних засад діяльності офісу радника Уповноваженого в Італії як бази даного дослідження.

2.2. Організаційно-функціональні засади діяльності офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії як бази дослідження

В умовах воєнного стану захист прав і свобод громадян України за кордоном потребує не лише загального правозахисного мандата держави, а й наявності таких інституційних форм, які здатні працювати безпосередньо в країні перебування. Саме в цьому контексті особливого значення набуває діяльність офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії. Для даного дослідження він є не просто джерелом окремих прикладів, а реальною базою спостереження за тим, як загальні правозахисні повноваження набувають прикладного змісту в міжнародному середовищі [14; 15].

Організаційна специфіка такого офісу полягає в тому, що він функціонує на стику кількох систем одночасно. З одного боку, він пов'язаний із загальним мандатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а отже діє в межах правозахисної логіки української держави [14]. З іншого боку, його щоденна робота відбувається в італійському правовому та соціальному середовищі, де вирішення багатьох питань залежить від зовсім інших процедур, установ, правил комунікації та стандартів оцінки конкретної ситуації. Саме тому офіс радника виконує не одну, а кілька взаємопов'язаних функцій: представницьку, координаційну, аналітичну, комунікаційну та правозахисну [15; 16].

Як база дослідження цей офіс є показовим ще й тому, що його діяльність дозволяє простежити повний шлях руху проблеми: від первинного звернення громадянина або сигналу з громади до формування правової позиції, визначення кола залучених інституцій, підготовки документів, налагодження міжвідомчої взаємодії та подальшого супроводу справи. У цьому сенсі йдеться не про формальне “представництво за кордоном”, а про роботу з конкретними ситуаціями, де права людини потребують захисту в умовах іншої юрисдикції [15; 16; 17].

Однією з основних функцій офісу радника є приймання, попередній аналіз і кваліфікація звернень. На цій стадії важливо не лише зібрати інформацію, а й правильно визначити характер проблеми. В одних випадках ідеться про індивідуальне порушення права, в інших — про адміністративну або соціальну перешкоду, у ще інших — про ситуацію, що вимагає термінового втручання кількох інституцій одночасно. Саме тому перша реакція офісу радника має не технічний, а змістовний характер: потрібно встановити, хто є компетентним суб'єктом, які документи необхідні, який формат реагування буде доцільним і чи має справа індивідуальний чи потенційно системний вимір [16; 17].

Наступним важливим напрямом є координація. У реальній практиці громадянин України в Італії рідко стикається лише з однією установою. Його проблема може одночасно стосуватися муніципальних структур, соціальних служб, суду, адвоката, школи, медичної установи, консульської служби, громадської організації або церковного середовища. За таких умов офіс радника виконує роль інституційного вузла, через який поєднуються різні канали комунікації та формується більш цілісне бачення справи. Саме ця координаційна функція дозволяє уникнути ситуації, коли проблема розпадається на окремі фрагменти і втрачає правозахисну цілісність [15; 16; 22].

Не менш суттєвою є аналітична функція. Офіс радника працює не лише з одиничними зверненнями, а й із повторюваними категоріями проблем. Якщо в різних містах або в різних сім'ях виникають подібні труднощі — наприклад, у сфері документування, захисту дітей, доступу до соціальних послуг, участі в судових процедурах чи захисту осіб у місцях несвободи, — це вже свідчить про наявність ширшої тенденції. У такому випадку окреме звернення перестає бути лише приватною історією і стає матеріалом для узагальнення, експертного аналізу та вироблення рекомендацій [16; 17]. Саме тому офіс радника виступає важливим джерелом практичних даних для розуміння того, як реально функціонує система захисту прав громадян України за кордоном.

Особливістю діяльності офісу радника в Італії є також поєднання формалізованих і неформалізованих механізмів роботи. До формалізованих

належать звернення, листи, процесуальні документи, запити, комунікація з установами, участь у справах та передавання матеріалів до центрального Офісу Уповноваженого [14; 15]. До неформалізованих — встановлення контакту з родиною, пошук первинної інформації, взаємодія з українською громадою, пояснення процедур, організація перекладу, комунікація з адвокатами, волонтерами, парафіями та іншими особами, які можуть першими повідомити про кризову ситуацію [16; 22]. У практичному вимірі ці рівні не протистоять один одному. Навпаки, саме їх поєднання робить правозахисний механізм дієвим.

Для даного дослідження важливо й те, що офіс радника функціонує в країні, де українська громада є чисельною, соціально активною та добре самоорганізованою. Це впливає на модель його роботи. В Італії захист прав громадян України часто неможливо звести до суто кабінетного реагування або стандартної переписки між установами. Значна частина реальної роботи відбувається в середовищі постійної взаємодії з громадськими об'єднаннями, волонтерськими мережами, правозахисними ініціативами, релігійними структурами та локальними активістами [15; 16; 22]. Саме тому офіс радника слід розглядати не як відокремлений підрозділ, а як елемент ширшої мережевої системи захисту.

Окреме місце в цій моделі посідає участь у роботі Експертних груп з питань прав громадян України при Експертній раді Представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з міжнародного співробітництва та європейської інтеграції [17]. Наявність такого експертного виміру означає, що практичний досвід окремих кейсів не зникає після завершення конкретної справи, а переходить у площину професійного осмислення. Це дозволяє не лише реагувати на проблеми, а й накопичувати інституційну пам'ять, виявляти повторювані ризики та готувати пропозиції для вдосконалення механізмів захисту прав громадян України за кордоном.

У методологічному сенсі офіс радника в Італії є цінною базою дослідження тому, що дозволяє одночасно аналізувати кілька рівнів. Перший рівень — нормативний, оскільки діяльність радника спирається на мандат Уповноваженого

та пов'язані з ним організаційно-правові засади [14]. Другий — інституційний, оскільки захист права реалізується через взаємодію багатьох органів і структур [15; 16]. Третій — практичний, оскільки конкретні кейси показують реальні механізми прийняття рішень, їх сильні сторони та прогалини [17; 22]. Четвертий — аналітичний, оскільки зібраний матеріал дає підстави для ширших висновків про особливості сучасної моделі публічного управління у сфері захисту прав громадян України за кордоном.

Отже, офіс радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії слід розглядати як повноцінний елемент системи прийняття й супроводу публічно-управлінських рішень щодо захисту прав громадян України за кордоном. Його організаційно-функціональна природа визначається поєднанням представництва, координації, аналітики, комунікації та практичного супроводу конкретних справ. Саме тому діяльність цього офісу є показовою для розуміння нової мережевої моделі захисту прав людини, яка сформувалася в умовах війни і продовжує розвиватися у міжнародному середовищі. Логічним продовженням цього аналізу є розгляд практики взаємодії офісу радника з органами влади Італії та України, міжнародними інституціями, Святим Престолом, українською діаспорою та громадськими структурами.

2.3. Практика взаємодії офісу радника з органами влади Італії та України, міжнародними інституціями, Святим Престолом, українською діаспорою та громадськими структурами

Практичне значення офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії найповніше розкривається саме через характер його взаємодії з тими суб'єктами, які в реальних умовах впливають на правове і соціальне становище громадян України. Якщо організаційно-функціональні засади діяльності такого офісу дають уявлення про його місце в системі захисту прав людини, то аналіз конкретної взаємодії дозволяє побачити, яким чином правозахисний мандат перетворюється на послідовність управлінських дій, комунікаційних кроків і практичних рішень [1; 14; 15].

У сучасних умовах захист прав громадян України за кордоном майже ніколи не здійснюється в межах одного каналу або однієї інституції. Залежно від характеру проблеми до цього процесу можуть бути залучені суди, соціальні служби, адміністративні органи, адвокати, консульські установи, правозахисні організації, діаспорні об'єднання, релігійні структури та міжнародні партнери. Тому офіс радника фактично працює в середовищі багаторівневої взаємодії, де жоден окремий учасник не володіє всіма необхідними ресурсами для повного вирішення справи, але саме від якості координації між ними залежить підсумковий результат [15; 16; 21; 22].

Для Італії така модель має особливу актуальність. Правове становище українських громадян тут визначається не лише нормами загального адміністративного чи соціального порядку, а й конкретною практикою місцевих органів влади, ювенальних судів, муніципальних служб, шкільних і медичних установ, системи соціального супроводу, а також громадського середовища, в якому перебуває людина. Саме тому діяльність офісу радника не може обмежуватися формальним прийманням звернення і переданням його далі. Вона неминуче передбачає з'ясування фактичних обставин, визначення ключового інституційного вузла, побудову правильної комунікації та супровід справи до того моменту, коли стає зрозумілим її практичний результат [15; 16; 22].

Характерною рисою такої взаємодії є її неоднорідність. В одних випадках вона має виразно офіційний характер і відбувається через листи, запити, клопотання, звернення до суду або обмін процесуальними документами. В інших — потребує попередньої неформальної комунікації, роз'яснення української позиції, налагодження контакту між сторонами, пошуку довірених осіб, залучення перекладу чи громадської підтримки. У складних справах ці формати не виключають, а доповнюють один одного. Саме тому практика офісу радника в Італії показує, що сучасне публічно-управлінське рішення щодо захисту прав громадянина за кордоном часто формується не одномоментно, а як результат поєднання юридичної процедури, інституційної координації та суспільної взаємодії [1; 17; 21].

Особливого значення така багаторівневість набуває в умовах воєнного стану. Права українських громадян за кордоном сьогодні часто залежать від того, наскільки іноземна сторона враховує обставини війни, тимчасовий характер окремих рішень, зв'язок особи з Україною, потребу збереження сімейних і правових зв'язків, а також наявність додаткових ризиків, пов'язаних із переміщенням, документуванням або участю у правових процедурах. Саме тому офіс радника виступає не лише як комунікаційна ланка, а як механізм перекладу українського правозахисного підходу на мову іноземної правової та адміністративної системи [14; 15; 22].

У практичному вимірі взаємодія офісу радника в Італії охоплює кілька основних напрямів. Перший із них пов'язаний із роботою з органами державної влади, судами та соціальними службами, оскільки саме вони найчастіше приймають рішення, які безпосередньо впливають на долю громадянина України. Другий напрям охоплює співпрацю з українською громадою, правозахисними та релігійними структурами, без яких часто неможливо своєчасно виявити проблему, зібрати первинні матеріали або забезпечити людський і соціальний супровід справи. Третій стосується публічної адвокації, інформаційної роботи та участі в міжнародних заходах, що формують сприятливий або, навпаки, ускладнений контекст для подальшого прийняття рішень [1; 15; 16; 22; 24].

Таким чином, практика взаємодії офісу радника в Італії свідчить, що захист прав громадян України за кордоном давно вийшов за межі класичної адміністративної моделі. У сучасних умовах він потребує поєднання правозахисної аргументації, організаційної координації, міжнародної комунікації та мережевої підтримки. Саме це зумовлює потребу окремо розглянути взаємодію з органами державної влади, судами та соціальними службами Італії як найбільш формалізований і водночас найбільш впливовий сегмент цього механізму.

2.3.1. Взаємодія з органами державної влади, судами та соціальними службами Італії

Одним із центральних напрямів діяльності офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії є взаємодія з тими державними та квазідержавними інституціями, від яких безпосередньо залежить правове становище громадян України. Саме в цьому середовищі вирішуються питання, пов'язані із захистом дітей, участю у судових провадженнях, перебуванням громадян у місцях несвободи, доступом до соціальних послуг, адміністративним статусом, документуванням та іншими сферами, у яких порушення права має цілком конкретні наслідки для людини [15; 16; 22].

Складність цієї взаємодії полягає в тому, що українська сторона не може діяти шляхом одностороннього владного впливу. Італійські органи влади, суди і соціальні служби працюють відповідно до власного законодавства, процедур і внутрішньої інституційної логіки. Саме тому участь офісу радника в таких справах полягає не у підміні компетентного органу держави перебування, а у забезпеченні того, щоб права громадянина України, українська правова позиція та специфічні обставини, пов'язані з війною, були враховані належним чином [14; 15].

У практичному плані така взаємодія починається з правильної ідентифікації суб'єкта, який реально впливає на перебіг справи. У різних ситуаціях це можуть бути суди загальної або спеціальної юрисдикції, ювенальні суди, соціальні служби, муніципалітети, адміністрації установ виконання покарань, правоохоронні органи, освітні заклади чи інші установи. Від того, хто саме є носієм компетенції, залежить і форма подальшого реагування. Якщо ця стадія визначена помилково, справа може втратити час, а разом із ним і можливість ефективного захисту [16; 22].

Особливо чутливою ця проблема є у справах щодо дітей. Тут рішення італійської сторони можуть прийматися з урахуванням локального бачення найкращих інтересів дитини, висновків соціальних служб, процесуального статусу законних представників та внутрішнього сімейного законодавства. Для

української сторони такі справи мають ще один вимір: зв'язок дитини з державою походження, тимчасовий характер переміщення, збереження правового та сімейного зв'язку, а також неприпустимість рішень, які фактично відривають дитину від України без належного міжнародно-правового й гуманітарного балансу [9; 15; 22]. Саме тому взаємодія з ювенальними судами та соціальними службами Італії потребує особливої точності, раннього включення та постійного моніторингу.

Не менш важливою є взаємодія з італійськими судами та пенітенціарними установами у справах, що стосуються затриманих або ув'язнених громадян України. У такій категорії справ визначальними стають доступ до особи, підтвердження повноважень представника української сторони, комунікація із судом, адвокатами та адміністрацією установи, а також контроль за дотриманням базових прав людини. Саме такі справи особливо чітко демонструють, що правозахисне реагування не може бути абстрактним: кожен етап потребує процесуальної легітимності, належного документування і своєчасного інституційного включення [14; 22; 33; 34].

Показовим прикладом є справа Сергія Кузнєцова, у якій представник української сторони діяв не на рівні загального інтересу, а в межах чітко оформленої процедури. Наявність офіційного уповноваження від Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та звернення до Апеляційного суду Болоньї з клопотанням про дозвіл на відвідування громадянина України, який перебував під вартою, свідчать про інституційно правильну модель реагування [15; 33; 34]. У цій справі українська правозахисна присутність була не символічною, а процесуально оформленою, що й робить її важливою для розуміння практики міждержавної взаємодії.

У таких справах особливу роль відіграє поєднання правозахисного та консульського супроводу. Консульська система забезпечує контакт держави з громадянином, підтвердження особи, інформаційний зв'язок і певні форми базової підтримки. Проте саме офіс радника та пов'язаний із ним механізм Уповноваженого додають до цієї моделі правозахисний і моніторинговий вимір.

У результаті справа перестає бути лише адміністративною або консульською і починає розглядатися як питання реального дотримання прав людини [14; 21; 22].

Взаємодія з італійськими соціальними службами має свою окрему специфіку. Соціальні служби не приймають остаточного судового рішення, але саме вони формують висновки, рекомендації, моделі супроводу й фактичне бачення ситуації, яке потім може мати визначальний вплив на суд або інший орган. Через це значення ранньої комунікації з такими структурами є надзвичайно високим. Якщо українська позиція не буде вчасно донесена, соціальна оцінка ситуації може сформуватися без урахування українського контексту, обставин воєнного переміщення, статусу родини або значення зв'язку особи з державою походження [15; 22].

Управлінський аспект цієї взаємодії полягає також у тому, що кожна справа вимагає правильно обраної траєкторії. В одних випадках достатньо комунікації та подання пояснень. В інших потрібні листи, офіційні клопотання, участь адвоката, втручання центрального Офісу Уповноваженого, консульська підтримка, залучення експертів або громадське підсилення справи. Саме тому взаємодія з органами влади, судами та соціальними службами Італії не може бути стандартизована до одного шаблону. Її ефективність залежить від точності первинної оцінки, якості комунікації і здатності поєднувати різні інструменти без втрати правової логіки [16; 21; 22].

Отже, взаємодія офісу радника з органами державної влади, судами та соціальними службами Італії є базовим сегментом сучасного механізму захисту прав громадян України за кордоном. Саме тут право переходить із площини загальної гарантії у площину конкретного адміністративного, судового чи соціального рішення. Практика такого співробітництва переконує, що ефективний захист можливий лише за умов своєчасного включення української сторони, належного оформлення повноважень, чіткої процесуальної поведінки та постійної координації дій. Наступним логічно розглянути взаємодію з українською громадою, правозахисними й релігійними структурами, які не

ухвалюють владних рішень, але часто визначають соціальне та комунікаційне середовище, у якому такі рішення стають можливими.

2.3.2. Взаємодія з українською громадою, правозахисними й релігійними структурами

Важливою складовою діяльності офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії є постійна взаємодія з українською громадою, правозахисними ініціативами та релігійними структурами. У сучасних умовах саме ці середовища часто забезпечують той первинний соціальний і комунікаційний рівень, без якого офіційний правозахисний механізм або спрацьовує із запізненням, або взагалі не отримує достатньої інформації для належного реагування. Тому їх участь слід розглядати не як другорядну підтримку, а як важливий елемент мережевої моделі захисту прав громадян України за кордоном [1; 15; 16; 22].

Практика показує, що українська громада в Італії часто першою стикається з кризовими ситуаціями, у яких опиняються громадяни України. Йдеться про випадки втручання соціальних служб, сімейні конфлікти, проблеми документування, труднощі з доступом до освіти, соціального супроводу, медичної допомоги, а також ситуації, коли громадянин або його родина не розуміють, до якої інституції слід звертатися і яким чином захищати свої права. У таких випадках саме середовище громади нерідко стає першою точкою довіри, до якої людина звертається ще до контакту з офіційною установою [15; 16; 22].

Ця обставина має важливе значення для діяльності офісу радника. Якщо проблема стає відомою на ранньому етапі, з'являється більше можливостей для своєчасного включення в ситуацію, збирання первинної інформації, встановлення кола причетних осіб та визначення подальшої моделі дій. Саме тому українська громада фактично виконує функцію раннього виявлення ризиків. У багатьох справах це має вирішальне значення, оскільки затримка навіть на початковій стадії може ускладнити захист права, особливо якщо вже розпочато адміністративну або судову процедуру [16; 22].

Не менш важливою є посередницька роль громадських середовищ. Значна частина українських громадян, які перебувають у складній ситуації за кордоном, не орієнтуються в місцевих процедурах, не володіють достатньо мовою, не розуміють компетенції різних установ і не завжди можуть самотійно викласти проблему в юридично значущій формі. У таких випадках представники громади, волонтерських об'єднань або локальних українських ініціатив допомагають пояснити алгоритм дій, сприяють перекладу, допомагають встановити контакт із потрібною установою, зібрати документи або вийти на зв'язок із тими, хто вже може забезпечити правозахисний чи інституційний супровід [15; 16; 22].

Для офісу радника така взаємодія є цінною ще й тому, що вона дозволяє краще бачити не лише окрему проблему, а й середовище, в якому вона виникла. Через громаду часто стає зрозумілим, чи йдеться про поодинокий випадок, чи про повторювану ситуацію, яка зачіпає ширше коло людей. Саме завдяки цьому індивідуальне звернення інколи набуває системного значення. Якщо подібні труднощі виникають у різних сім'ях або в різних містах, це вже свідчить про наявність ширшої організаційної чи правової проблеми, яка потребує не лише разового втручання, а й подальшого узагальнення [17; 22].

Окреме місце у цій системі взаємодії посідають правозахисні структури. Їх роль полягає насамперед у тому, щоб надати проблемі фахової правової рамки. Якщо громадське середовище часто забезпечує швидке виявлення ситуації та первинну підтримку, то правозахисні середовища допомагають сформулювати проблему в категоріях прав людини, оцінити її з точки зору міжнародних і національних стандартів, виявити ризики процесуального характеру та підготувати більш аргументовану позицію для подальшої комунікації з італійськими чи українськими інституціями [17; 22]. Це особливо важливо у складних категоріях справ, де простого опису обставин недостатньо і потрібен професійний правовий аналіз.

Не менш значущою є взаємодія з релігійними структурами. В італійському середовищі церковні спільноти та пов'язані з ними ініціативи часто виконують роль соціальної опори для українських громадян. Саме через парафії люди

нерідко отримують першу допомогу, притулок, інформаційну підтримку, можливість встановити контакт із громадою або знайти осіб, які здатні допомогти в складній ситуації. Для офісу радника це має практичне значення, оскільки релігійне середовище часто забезпечує доступ до тих категорій громадян, які з різних причин не звертаються відразу до офіційних органів, але потребують супроводу, пояснення та підтримки [15; 22].

Важливим елементом цієї мережі підтримки є також розгалужена структура Апостольського Екзархату для українців-католиків візантійського обряду в Італії. За офіційними даними Екзархату, духовну опіку близько 80 тисяч вірних, об'єднаних у 174 громади, здійснюють 82 священники. У статистичному аналізі Екзархату за 2020–2023 роки також наголошено, що розвиток цієї церковної мережі особливо посилюється в умовах війни, коли присутність українського єпископа, духовенства та місцевих громад стала важливим чинником підтримки українців на італійській землі [59; 60]. Для теми цього дослідження це має не лише конфесійне, а й практичне значення. Така мережа громад створює додаткові можливості для раннього виявлення кризових ситуацій, підтримання контакту з родинами, первинного інформування, соціального супроводу та передання сигналів до тих інституцій, які можуть забезпечити подальший правозахисний або організаційний супровід. Саме тому релігійні структури в Італії доцільно розглядати не лише як середовище духовної опіки, а й як один із реально дієвих каналів соціального зв'язку та допомоги українським громадянам за кордоном (*див. додаток Р*).

У реальній практиці громадські, правозахисні та релігійні структури не підміняють державні інституції, але істотно посилюють їхню спроможність діяти. Вони допомагають встановити довіру, зібрати первинні факти, підтримати комунікацію з родиною, налагодити контакт із заявником, пояснити логіку процедури й підготувати підґрунтя для подальших офіційних дій. Саме тому їх роль у системі захисту прав громадян України в Італії слід оцінювати не як периферійну, а як функціонально важливу [1; 16; 22].

Разом із тим така взаємодія потребує координації. Якщо різні середовища діють паралельно, але без узгодження, це може призводити до дублювання дій, плутанини в комунікації, надмірної емоційності або передчасного винесення справи в публічний простір. Саме тому роль офісу радника полягає також у впорядкуванні цієї мережі взаємодії: визначенні, на якому етапі потрібне громадське залучення, коли доречна конфіденційна правова робота, а коли ситуація вже потребує ширшої суспільної або правозахисної підтримки [15; 17; 21].

Отже, взаємодія офісу радника з українською громадою, правозахисними й релігійними структурами є важливим елементом сучасного механізму захисту прав громадян України в Італії. Саме завдяки цій взаємодії стають можливими раннє виявлення проблеми, підтримання довіри, оперативне збирання інформації, посилення правової аргументації та створення соціального середовища, в якому офіційне правозахисне реагування стає більш результативним. Це, своєю чергою, підводить до аналізу публічної адвокації, інформаційного супроводу та міжнародних заходів як окремих інструментів впливу на прийняття рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном.

2.3.3. Публічна адвокація, інформаційний супровід і міжнародні заходи як інструмент впливу на прийняття рішень

У сучасних умовах захист прав і свобод громадян України за кордоном не обмежується лише юридичною процедурою або офіційним листуванням між установами. На практиці на зміст і динаміку багатьох рішень істотно впливають публічна адвокація, інформаційний супровід і участь у міжнародних заходах. Це пояснюється тим, що значна частина складних справ розглядається не у вакуумі, а в середовищі суспільної уваги, політичних оцінок, професійних дискусій та медійного тиску. Саме тому для офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії ці інструменти мають не допоміжний, а цілком практичний характер [1; 11, с. 266–267; 22; 28].

Публічна адвокація у цій сфері означає насамперед здатність вивести проблему з вузько приватного або локального рівня на рівень суспільно значущого питання. У багатьох випадках саме така зміна масштабу сприйняття впливає на подальшу поведінку інституцій. Коли справа набуває ознак не просто індивідуального конфлікту, а питання захисту прав людини, гідності, безпеки дитини, правового статусу громадянина України або гуманітарних наслідків війни, змінюється і рівень відповідальності тих суб'єктів, які приймають рішення або здатні на нього вплинути [1; 15; 21; 28]. У цьому полягає основна практична функція адвокації: вона допомагає змінити не самі факти, а рамку, в якій ці факти оцінюються.

Для офісу радника особливе значення має інформаційний супровід. Його зміст полягає не у створенні емоційного резонансу заради самого розголосу, а у формуванні достовірної, зваженої і правово коректної картини подій. У міжнародному середовищі одна й та сама ситуація може бути витлумачена по-різному: як сімейний спір, як соціальна проблема, як технічне процедурне питання або як наслідок ширшого воєнного та гуманітарного контексту. Саме тому інформаційна робота повинна не спрощувати справу, а навпаки, допомагати побачити її в повному обсязі, не втрачаючи ані юридичної точності, ані людського виміру [11, с. 266–267; 12, с. 106–107; 22].

У випадках, коли йдеться про права українських дітей, затриманих громадян, осіб у вразливому становищі або про судові провадження з міжнародним резонансом, інформаційний супровід набуває особливої ваги. Саме він може визначити, чи буде справа сприйнята як суто внутрішня проблема іншої держави, чи як питання, що має міждержавний і правозахисний вимір. У цьому сенсі інформаційна діяльність офісу радника виконує функцію смислового супроводу: вона допомагає не допустити викривлення української позиції, втрати контексту війни або розриву між конкретною людською історією та ширшими гуманітарними обставинами [10, с. 6–8; 11, с. 264–267].

Водночас слід враховувати, що публічна адвокація має свої межі. Надмірна емоційність, поспішне винесення справи в інформаційний простір, однобічне

подання фактів або нехтування процесуальними деталями можуть не допомогти, а послабити правову позицію. Особливо це стосується справ щодо дітей, де важливими є конфіденційність, захист персональних даних і недопущення такого розголосу, який може зашкодити самій дитині або ускладнити подальшу процедуру. Саме тому ефективна адвокація потребує дисципліни, внутрішньої виваженості та постійного зв'язку з правовим супроводом справи [12, с. 106–107; 21; 22].

Окремим інструментом впливу виступають міжнародні публічні заходи: конференції, круглі столи, парламентські дискусії, експертні зустрічі, правозахисні форуми та інші майданчики, де українська тематика включається до ширшого європейського порядку денного. Значення таких заходів полягає не лише у символічному висловленні підтримки. Вони створюють простір, у якому українські питання перестають бути периферійними і починають сприйматися як частина спільної європейської дискусії про права людини, безпеку, відповідальність демократичних інституцій і наслідки війни [28; 29]. Для діяльності офісу радника це має практичну цінність, оскільки саме в таких середовищах формується коло контактів, які потім можуть бути важливими і для конкретних справ.

Показово, що міжнародні заходи особливо ефективні тоді, коли поєднують кілька рівнів присутності одночасно: політичний, правозахисний, експертний, журналістський і громадський. Участь парламентарів, представників української держави, діячів діаспори, журналістів, свідків воєнних подій і правозахисників створює більш повну картину української проблематики. У такому середовищі окрема справа або окрема категорія правових проблем перестає сприйматися як вузький локальний епізод і набуває значення частини ширшої картини, яка стосується не лише України, а й європейського простору загалом [1; 22; 28; 29].

Для офісу радника участь у таких заходах важлива ще й тому, що вона дає змогу накопичувати неформальний інституційний ресурс. Йдеться про довіру, впізнаваність, сталі контакти, можливість швидше донести позицію української сторони до політичних, правових або суспільних кіл Італії. У багатьох випадках

ефективність захисту громадянина залежить не лише від формального документа, а й від того, чи є в української сторони напрацьоване коло комунікації, в межах якого її аргументи сприймаються серйозно і без додаткового пояснення базового контексту [15; 21; 28; 29]. Саме тому міжнародний публічний вимір не слід сприймати як щось другорядне щодо “справжньої” правозахисної роботи.

Не менш важливим є і те, що адвокація та інформаційний супровід виконують функцію протидії ворожим або викривленим наративам. У сучасному європейському інформаційному просторі українські справи не завжди потрапляють у нейтральне середовище. Вони можуть сприйматися крізь призму російської дезінформації, історичних стереотипів, спрощеного медійного мислення або втоми від війни. За таких умов мовчання української сторони або її запізніла комунікація фактично означають згоду з чужою інтерпретацією подій. Саме тому інформаційна присутність є важливою не лише для підтримки окремої людини, а й для захисту самої української правозахисної позиції в міжнародному середовищі [10, с. 6–8; 11, с. 264–267].

Отже, публічна адвокація, інформаційний супровід і міжнародні заходи виступають важливими інструментами впливу на прийняття рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном. Їхнє значення полягає в тому, що вони дозволяють поєднати правовий механізм із суспільною видимістю проблеми, розширити коло суб'єктів, які здатні впливати на перебіг справи, і створити середовище, в якому українська позиція сприймається не ізольовано, а в належному гуманітарному, правовому та політичному контексті. Саме така модель підтверджує, що в сучасних умовах публічно-управлінське рішення формується не лише в межах адміністративної або судової процедури, а й у просторі інформації, довіри, міжнародної комунікації та публічної відповідальності.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА ПРИЙНЯТТЯ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ ТА НАПРЯМИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Кейс-аналіз прийняття публічно-управлінських рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном

Практичний вимір досліджуваної теми найповніше виявляється у конкретних справах, де право, інституційна взаємодія, міжнародний контекст і публічна комунікація діють одночасно. Саме тому кейс-аналіз у цій роботі використовується не як допоміжна ілюстрація, а як спосіб показати, як саме в реальних умовах формуються, реалізуються й коригуються публічно-управлінські рішення щодо захисту прав громадян України за кордоном [6, с. 112–114; 14; 21].

На відміну від суто теоретичного опису механізмів захисту прав людини, аналіз конкретних кейсів дає можливість побачити, хто саме включається в процес реагування, які інструменти виявляються дієвими, на якому етапі виникають інституційні прогалини та від чого фактично залежить підсумковий результат. У міжнародному середовищі захист прав громадянина рідко зводиться до одного юридичного кроку. Здебільшого йдеться про поєднання судових процедур, дипломатичних і консульських дій, правозахисної комунікації, громадської підтримки, інформаційного супроводу та координації між кількома суб'єктами [14; 15; 21; 22].

Для даної дипломної роботи особливу цінність мають ті кейси, які або безпосередньо пов'язані з Італією, або дають змогу виявити характерні моделі захисту прав громадян України в іноземному середовищі. Їх добір зумовлений не лише фактом резонансності, а й тим, що кожен із них репрезентує окремий тип правозахисної проблеми. Один кейс дозволяє побачити співвідношення судового захисту, дипломатичного супроводу та інформаційного впливу. Інший виявляє значення правозахисного моніторингу і доступу до громадянина в місці несвободи. Ще інший демонструє конфлікт між найкращими інтересами дитини,

тимчасовим захистом і суверенними повноваженнями держави походження. Окрему групу становлять питання політичних прав громадян України за кордоном [15; 17; 22].

Саме така побудова дозволяє перейти від загального опису механізмів до аналізу того, як вони працюють у ситуаціях, де кожна справа потребує індивідуальної моделі реагування. На цій основі можна не лише оцінити результативність уже застосованих рішень, а й виявити типові ризики, що повторюються в різних категоріях справ. Першим доцільно розглянути кейс Віталія Марківа, оскільки він особливо виразно демонструє, що в міжнародно резонансних справах захист права формується не тільки в межах суду, а й у ширшому просторі дипломатичної, інформаційної та суспільної взаємодії.

3.1.1. Справа Віталія Марківа як кейс судового, дипломатичного та інформаційного супроводу

Справа Віталія Марківа є одним із найбільш показових прикладів того, як захист прав громадянина України за кордоном виходить за межі суто процесуальної судової роботи і перетворюється на багаторівневий механізм публічно-управлінського реагування. У цій справі поєдналися кримінальне переслідування в іноземній юрисдикції, значний політичний резонанс, активна участь української громади, суспільна увага в Італії та потреба у цілеспрямованому інформаційному супроводі. Саме тому кейс Марківа важливий не лише як окрема судова історія, а як приклад того, як держава і пов'язані з нею інституційні та громадські середовища вибудовують захист свого громадянина в умовах чужої правової системи [15; 28; 30].

Фактична основа цієї справи пов'язана з подіями **24 травня 2014 року** поблизу Слов'янська Донецької області, де під час обстрілу загинули італійський фоторепортер Андреа Рокеллі та його перекладач і правозахисник Андрій Миронов, а французький фотограф Вільям Рогелон зазнав поранення. Саме цей епізод згодом став предметом італійського кримінального провадження, в межах якого українського військовослужбовця Віталія Марківа почали розглядати як особу, причетну до загибелі журналістів [31; 61].

Подальша судова хронологія справи є показовою для розуміння того, як у міжнародно резонансних справах формується багаторівневий захист громадянина України. **30 червня 2017 року** Віталія Марківа було затримано в аеропорту Болоньї після прибуття до Італії. Після тривалого досудового та судового розгляду **12 липня 2019 року** суд першої інстанції в Павії визнав його винним і засудив до **24 років позбавлення волі** [31; 62]. Це рішення стало переломним моментом, оскільки перевело справу у фазу масштабного апеляційного перегляду та посилило як дипломатичну, так і інформаційну активність української сторони.

Наступним ключовим етапом став перегляд справи в апеляційній інстанції. **3 листопада 2020 року** Апеляційний суд у Мілані повністю виправдав Віталія Марківа за формулюванням «**не вчиняв цього діяння**» та постановив його негайно звільнити [31; 63]. Остаточну крапку у справі поставила касаційна інстанція: **9 грудня 2021 року** Верховний касаційний суд Італії підтвердив виправдувальний вирок і залишив його в силі [31; 64]. Таким чином, справа Марківа пройшла повний судовий цикл — від арешту і обвинувального вироку до апеляційного та касаційного виправдання, — що робить її особливо цінною для аналізу взаємодії судового захисту, дипломатичного супроводу та публічної адвокації.

Особливість цієї справи полягала в тому, що її зміст від самого початку не обмежувався питанням індивідуальної кримінальної відповідальності. У публічному просторі Італії справа Марківа сприймалася ширше: як сюжет, пов'язаний з українськими військовими, характером російсько-української війни, образом України як держави та рівнем довіри до її офіційної позиції. За таких умов навіть фаховий судовий захист не міг бути достатнім сам по собі. Потрібно було одночасно працювати і з доказами, і з контекстом, у якому ці докази сприймалися судом, медіа та суспільством [11, с. 266–267; 28; 30].

Управлінська складність кейсу Марківа полягала в необхідності поєднати кілька напрямів дії в одну узгоджену модель. Перший із них стосувався безпосередньо юридичного захисту: аналізу доказів, спростування слабких місць

обвинувачення, відновлення фактичних обставин подій і доведення необґрунтованості інкримінованої відповідальності. Другий напрям був пов'язаний із дипломатичною та політичною присутністю України, оскільки справа мала виразний міжнародний резонанс і не могла розглядатися лише як ізольований кримінальний процес. Третій напрям становила публічна комунікація, без якої українська позиція ризикувала залишитися другорядною в інформаційному просторі, де на початкових етапах переважали акценти, несприятливі для української сторони [28; 30].

Саме інформаційний чинник відіграв у цій справі особливо помітну роль. Якщо в міжнародно резонансній справі домінує одна версія подій, а альтернативна правова і фактична аргументація з'являється пізно або звучить недостатньо переконливо, виникає небезпека, що сама процедура розгляду відбуватиметься вже в умовах попередньо сформованої упередженої рамки. У такій ситуації навіть сильна юридична позиція змушена боротися не лише з процесуальними аргументами сторони обвинувачення, а й з тлом, яке було створене медіа та суспільними уявленнями [11, с. 266–267; 28]. Саме тому справа Марківа добре показує, що у складних міжнародних процесах інформаційний супровід не є другорядним доповненням до права, а стає одним із чинників, що впливають на ефективність захисту.

Не менш важливою в цій справі була і роль української громади в Італії. Її участь не зводилася до моральної підтримки чи символічної солідарності. Через публічні акції, звернення, комунікацію з журналістами, поширення альтернативної аргументації та постійне утримання справи в полі суспільної уваги діаспорне середовище фактично стало одним із суб'єктів адвокаційної підтримки [28; 30]. Це має важливе значення для теми дипломної роботи, оскільки демонструє: у міжнародно резонансних справах мережевий вимір захисту може бути не менш значущим, ніж суто інституційний.

Управлінський висновок із цього кейсу полягає в тому, що в подібних справах право не працює ізольовано. Захист громадянина України за кордоном формується як сукупність взаємопов'язаних рішень, у яких беруть участь

адвокати, державні інституції, громадські середовища, журналісти, дипломати та правозахисні актори. Якщо ці елементи не узгоджені між собою, справа втрачає цілісність, а українська позиція послаблюється. Якщо ж вони діють синхронно, з'являється можливість не лише захищати особу в межах конкретної процедури, а й впливати на ширший контекст, у якому цю особу оцінюють [15; 21; 28; 30].

Водночас справа Марківа виявила і слабкі місця української реакції. Вона показала, що держава та пов'язані з нею середовища мають бути готовими до раннього включення в резонансні процеси, не чекаючи моменту, коли сприйняття справи вже буде значною мірою сформоване іншою стороною. Запізніла комунікація майже завжди означає, що доводиться не лише доводити свою правоту, а й ламати вже усталені уявлення. Саме тому цей кейс важливий як практичний урок: у справах, де права громадянина України опиняються в полі міжнародної уваги, потрібні не лише судові дії, а й завчасно підготовлена правозахисна, інформаційна та координаційна стратегія [21; 28; 30].

Отже, справа Віталія Марківа є показовим кейсом судового, дипломатичного та інформаційного супроводу, у якому захист прав громадянина України за кордоном формувався на перетині кількох площин одночасно. Саме ця багаторівневість і робить її важливою для аналізу особливостей прийняття публічно-управлінських рішень. Вона доводить, що в умовах міжнародного резонансу результат залежить не лише від сили юридичної позиції, а й від якості координації, здатності працювати з публічним простором і вчасно формувати переконливу українську рамку сприйняття справи. Наступним доцільно розглянути справу Сергія Кузнецова, у якій на перший план виходять уже не стільки судово-інформаційні аспекти, скільки кризовий правозахисний моніторинг, доступ до громадянина в місці несвободи та міждержавна процедура супроводу.

3.1.2. Справа Сергія Кузнецова як кейс кризового правозахисного моніторингу, консульського супроводу та міждержавної взаємодії

Справа Сергія Кузнецова є показовим прикладом того, як у ситуації перебування громадянина України під вартою за кордоном публічно-

управлінське рішення формується в умовах дефіциту часу, процесуальної залежності від іноземної юрисдикції та необхідності швидкого, але юридично вивіреного реагування. На відміну від резонансних справ, де вирішальну роль часто відіграють медійний вимір і широка суспільна підтримка, у цьому випадку першочергового значення набули доступ до особи, належне оформлення повноважень представника української сторони, офіційна комунікація з італійським судом і забезпечення безперервного контролю за дотриманням базових прав людини [14; 15; 22].

Саме тому справа Кузнєцова важлива не лише як окремий епізод консульського або правозахисного супроводу, а як кейс, що дозволяє побачити практичний механізм дій української сторони в кризовій ситуації. Йдеться про той тип справ, де право на захист не може реалізуватися автоматично лише через сам факт громадянства. Воно потребує чітко визначеного суб'єкта реагування, визнаного процесуального статусу, належної форми звернення до компетентного органу іншої держави та подальшої координації між усіма учасниками справи [14; 21].

Публічно-управлінський зміст цього кейсу полягає в тому, що українська сторона мала діяти не загальними деклараціями, а через конкретну процедуру. Коли громадянин України опиняється в місці несвободи за кордоном, виникає не лише потреба підтримати зв'язок із ним, а й необхідність перевірити, чи має він реальний доступ до захисту, чи не перебуває в ізоляції від зовнішнього контролю, чи забезпечений контакт із адвокатом, а також чи існують належні умови для спостереження за його становищем з боку українських інституцій [14; 25]. У таких справах держава повинна діяти оперативно, однак швидкість не може підміняти собою правову форму. Навпаки, саме процедура надає втручання української сторони легітимності й робить його результативним у межах іноземної юрисдикції.

Ключовим етапом у справі стало інституційне оформлення участі представника української правозахисної сторони та її входження в італійську процедуру через офіційно визнаний канал. **6 листопада 2025 року**

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець видав авторизацію, якою уповноважив **Oleksandr Horodetskyy**, радника Уповноваженого, відвідати громадянина України **Serhii Kuznietsov** у пенітенціарній установі «**Costantino Satta**» у Феррарі для перевірки умов його тримання; у документі було зазначено, що ці повноваження діють до **15 листопада 2025 року** [15; 33; 65]. Уже сам цей документ мав принципове значення, оскільки засвідчував перехід української сторони від загального реагування на ситуацію до процесуально оформленої форми правозахисного моніторингу.

Наступним кроком стало звернення до компетентного органу держави перебування. **11 листопада 2025 року** Олександр Городецький, діючи як радник Омбудсмана, звернувся через РЕС до Апеляційного суду Болоньї з проханням дозволити йому відвідати Сергія Кузнецова, який перебував у в'язниці Феррари в межах провадження № 84/2025 МАЕ. У самому зверненні було прямо зазначено як статус заявника, так і той факт, що до листа додано документи, які підтверджують його повноваження та посвідчують особу [34; 65]. Це означає, що українська сторона діяла не через неформальний запит або публічний тиск, а шляхом юридично коректного входження в процедуру іншої держави.

Особливо важливим є те, що ця ініціатива отримала офіційне процесуальне підтвердження. На матеріалах судового пакета міститься рукописна резолюція Апеляційного суду Болоньї «**si autorizza**» із датою **12.11.2025** та позначенням голови суду **Anna Mori**; крім того, у службовому листуванні у межах того самого провадження наявна рукописна позначка «**visto favorevole 12/11/25**», тобто позитивне погодження з боку Генеральної прокуратури Болоньї [65]. У контексті даного дослідження це має принципове значення, оскільки змінює статус українського втручання: від наміру перевірити умови тримання воно переходить до форми **офіційно санкціонованого правозахисного моніторингу**. Саме тому справа Кузнецова є показовою не лише як приклад консульського супроводу, а як кейс, у якому держава Україна використала процедуру держави перебування для

забезпечення доступу до свого громадянина та контролю за дотриманням його базових прав [15; 22; 33; 34; 65]. (див. додатки К, Л, М)

З управлінської точки зору ця справа добре демонструє послідовність, яка має бути характерною для реагування в подібних випадках. Спочатку отримується інформація про проблему, далі визначається її характер і рівень терміновості, після цього оформлюються інституційні повноваження представника, обирається компетентний орган іншої держави, подається звернення у належній формі, а вже потім вибудовується подальший супровід [6, с. 112–114; 14; 34]. У такій моделі важливе значення має не лише саме рішення, а й правильна послідовність його реалізації. Якщо одна із цих ланок випадає, справа або затягується, або переходить у площину символічної підтримки без реального впливу на становище людини.

Особливої ваги у справі Кузнєцова набуває правозахисний моніторинг як окремий елемент реагування. Коли громадянин України перебуває під вартою, право на захист означає не тільки формальну наявність адвоката чи процесуального статусу, а й можливість зовнішнього спостереження за тим, чи дотримуються щодо нього базові гарантії. Йдеться про право на належні умови тримання, доступ до комунікації, відсутність безпідставної ізоляції, можливість підтримувати зв'язок із представниками держави та бути включеним у правову процедуру не номінально, а реально [14; 25]. Саме тому відвідування особи уповноваженим представником має у таких справах не допоміжний, а безпосередньо гарантійний характер.

Цей кейс також дозволяє чітко побачити різницю між консульським супроводом і ширшим правозахисним реагуванням. Консульська підтримка, безумовно, є важливою, оскільки саме вона забезпечує базовий зв'язок громадянина з державою, підтвердження особи, передачу інформації та певний рівень первинного захисту. Однак у складних процесуальних ситуаціях цього недостатньо. Коли йдеться про права людини в місці несвободи, консульський інструмент має бути доповнений правозахисним механізмом, який дозволяє оцінити ситуацію не лише з точки зору громадянства, а й з точки зору дотримання

фундаментальних гарантій [14; 15; 22]. Саме участь інституції Уповноваженого та його представника переводить справу з площини загального державного інтересу у площину спеціального контролю за правами людини.

Ще один важливий висновок, який дає справа Кузнєцова, стосується значення процесуальної легітимності. У кризових кейсах спокуса діяти через публічний тиск, емоційне загострення або політичне трактування ситуації завжди є високою. Проте саме цей приклад переконує, що найстійкіший результат дає інша модель: чітке оформлення повноважень, коректне визначення компетентного органу, подання офіційного клопотання і подальша робота в межах визнаної процедури [33; 34]. Такий підхід не послаблює українську позицію, а робить її переконливішою, оскільки іноземна сторона бачить не зовнішній тиск, а відповідального інституційного учасника процесу.

Водночас справа демонструє і більш широку управлінську проблему. Ефективність реагування в подібних ситуаціях значною мірою залежить від того, наскільки швидко між собою взаємодіють центральний Офіс Уповноваженого, радник за кордоном, правові представники, консульські структури та іноземні судові органи [14; 15; 22]. Якщо ця взаємодія відбувається повільно або неузгоджено, навіть правильно обраний правовий шлях може втратити ефективність. Саме тому справа Кузнєцова важлива ще й як приклад того, що в умовах воєнного часу захист прав громадянина за кордоном дедалі більше залежить від якості міжінституційної координації.

Отже, справа Сергія Кузнєцова є показовим кейсом кризового правозахисного моніторингу, консульського супроводу та міждержавної взаємодії. Вона доводить, що в ситуації перебування громадянина України під вартою за кордоном публічно-управлінське рішення повинно бути одночасно швидким, процесуально вивіреном і інституційно забезпеченим. Ефективність такої моделі залежить від належного оформлення представництва, коректного входження в процедуру іншої держави, постійної комунікації між усіма залученими суб'єктами та реального правозахисного контролю за становищем особи. Саме цим справа Кузнєцова має особливу цінність для даного

дослідження, оскільки вона показує, як у складній міжнародній ситуації загальний обов'язок держави захищати свого громадянина набуває конкретної, процедурно оформленої та практично значущої форми.

3.1.3. Справа щодо усиновлення тимчасово переміщеної української дитини в Італії як кейс конфлікту між тимчасовим захистом, найкращими інтересами дитини та суверенними повноваженнями держави походження

Одним із найскладніших кейсів у межах цього дослідження є справа щодо усиновлення тимчасово переміщеної української дитини в Італії. Її складність зумовлена не лише сімейно-правовим характером спору, а насамперед тим, що в цій ситуації перетнулися кілька різних логік: логіка тимчасового захисту дитини в умовах війни, логіка національного італійського судочинства, логіка міжнародного захисту прав дитини та логіка української державної політики щодо збереження правового зв'язку дитини з державою походження [9; 36; 37]. Саме тому цей кейс не можна сприймати як звичайну справу про усиновлення. Він є показовим прикладом того, як у воєнний період індивідуальне судове рішення може набути значення питання міждержавної правозахисної та управлінської чутливості.

Особливість цієї справи полягає в тому, що дитина опинилася в Італії не внаслідок звичайної міграції чи добровільної зміни місця проживання, а внаслідок війни та вимушеного переміщення. Уже сама ця обставина змінює правову рамку оцінки ситуації. Перебування дитини за кордоном первісно мало характер захисного заходу, спрямованого на гарантування безпеки, а не на остаточну зміну її сімейного чи правового статусу. Відповідно будь-яке рішення, яке перетворює тимчасове перебування на незворотний сімейно-правовий наслідок, потребує особливо уважної оцінки з позицій міжнародного права, міждержавної координації та поваги до правового зв'язку дитини з Україною [9; 37].

Суд у м. Лечче у рішенні від 1 квітня 2026 року у справі № 384/2025 RMIN виходив із фактичних обставин життя дитини в Італії, її інтеграції в прийомну

сім'ю, оцінок соціальних служб та встановленого емоційного зв'язку з особами, які здійснювали догляд [36] (*див. додаток Д*). У рішенні було застосовано механізм усиновлення в особливих випадках за статтею 44, літера d), Закону Італії № 184/1983, а сам суд дійшов висновку, що саме така форма влаштування відповідає найкращим інтересам дитини [36]. Формально суд спирався на внутрішнє італійське законодавство, досліджені матеріали справи та позицію учасників провадження. Однак для цілей цього дослідження важливо не лише те, що саме вирішив суд, а й те, які ширші наслідки має така модель оцінки для держави походження дитини.

Управлінська проблема в цій справі полягає в тому, що принцип найкращих інтересів дитини був застосований у межах конкретного локального провадження, але сама життєва ситуація дитини виходила далеко за межі локального контексту. Йшлося не просто про дитину, яка тривалий час проживає в певній сім'ї, а про українську дитину, переміщену через війну, щодо якої держава походження має власну політику захисту, власні обмеження у сфері усиновлення та власне бачення допустимих рішень у період воєнного стану [9; 37]. Відтак виникає принципове питання: чи достатньо для остаточного рішення врахувати лише фактичну адаптацію дитини в новому середовищі, якщо саме це середовище виникло внаслідок надзвичайної ситуації і не може розглядатися як звичайний довготривалий стан.

Особливого значення для оцінки цього кейсу набуває документ Міністерства юстиції Італії від 7 серпня 2024 року, підготовлений Департаментом з питань ювенальної юстиції та спільноти щодо застосування Гаазької конвенції 1996 року до українських дітей, які перебувають в Італії [37] (*див. додаток А*). У ньому прямо наголошено на необхідності враховувати рішення українських органів, інформувати консульські установи та забезпечувати належну співпрацю з державою походження у справах, що стосуються опіки, представництва та захисних заходів щодо дітей [37]. Крім того, в цьому документі акцентовано, що Україна в умовах війни обмежила нові процедури усиновлення, за винятком окремих спеціально визначених випадків [37]. Для цієї справи це має принципове

значення, оскільки свідчить: італійська сторона на нормативно-інформаційному рівні була обізнана з особливим статусом українських дітей, переміщених через війну, і з необхідністю поводитися з такими справами з підвищеною міждержавною обережністю.

Разом із тим ця справа вже мала не лише проблемний, а й практично значущий результат. Офіційне звернення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Дмитра Лубінця до Голови Незалежної інституції з прав дітей та підлітків Італійської Республіки Маріелли Террані від 22.04.2026 підтвердило, що українська сторона розглядає ситуацію не як локальне сімейне провадження, а як випадок грубого порушення прав тимчасово переміщеної української дитини, що потребує невідкладного міжінституційного реагування [55] (*див. додаток E*). У цьому листі наголошено на неприйнятності рішення про усиновлення, на наявності в дитини живої матері та рідних сестер в Україні, а також на тому, що подібні ситуації можуть стосуватися не лише одного випадку, а ширшої групи українських дітей, які перебувають в Італії.

Не менш важливим результатом стало переведення проблеми у площину професійного правничого захисту. Після внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11.07.2012 № 651 та ухвалення постанови від 01.10.2025 № 1221 було забезпечено фінансування роботи адвокатів для захисту прав та інтересів українських дітей у подібних справах [51; 52; 53; 54] (*див. додатки Ж, И*). Це дало змогу не обмежуватися публічною незгодою з рішенням, а перейти до повноцінного процесуального оскарження.

Принципово важливо, що первинним і визначальним способом боротьби за дитину в цій справі є саме судовий шлях. У справі вже подано апеляційну скаргу, а судові засідання призначено на **18 червня 2026 року**. Отже, проблема перейшла з площини фіксації порушення у площину активного подальшого судового захисту. Водночас ефективність цього шляху підсилюється поєднанням кількох інструментів: офіційного звернення Омбудсмана до гаранта у справах неповнолітніх в Італії, залучення професійної правничої допомоги, міжвідомчої координації та продовження виваженого інформаційного супроводу. Саме така

комбінація дій створює найбільш реалістичну модель захисту прав дитини в цій справі.

У цьому і проявляється основний конфлікт, який робить цю справу настільки важливою для теми дипломної роботи. З одного боку, італійський суд виходив із безпосередньо видимого інтересу конкретної дитини, стабільності її повсякденного життя, вже сформованих соціальних зв'язків та оцінок місцевих служб [36]. З іншого боку, український контекст вимагав оцінювати справу не лише з точки зору поточного благополуччя дитини, а й з позиції тимчасового характеру її переміщення, поваги до української юрисдикції, збереження національного та сімейного зв'язку і недопущення таких рішень, які можуть остаточно перетворити воєнний захист на механізм незворотної втрати дитини для держави походження [9; 37].

Окремого аналізу потребує й питання процесуальної точності, яке в цій справі не було суто технічним. 28 серпня 2025 року у провадженні подавалося термінове клопотання щодо виправлення анкетних даних дитини, зокрема дати народження та написання прізвища [38] (*див. додаток Б*). Суд окремою ухвалою зазначив, що остаточне вирішення цього питання відбудеться після розгляду в належному процесуальному порядку та повідомлення сторін [38]. Пізніше ці уточнення знайшли відображення в остаточному рішенні [36]. Для звичайної внутрішньої справи це могло б виглядати другорядним елементом, однак у транскордонному провадженні щодо дитини точність ідентифікаційних даних має ключове значення. Саме від неї залежать зв'язок із документами українського походження, перевірка правового статусу, правильність повідомлення законних представників та загальна легітимність усіх подальших дій [36; 38].

Не менш показовим є питання участі законного представника української сторони. У матеріалах провадження фіксується, що Volodymyr Ivaniuta проходив як законний опікун дитини, а процесуальні документи були спрямовані йому через PEC 5 вересня 2025 року не судом, а адвокатом сторони позивача [36; 39] (*див. додаток В*). На перший погляд це свідчить про дотримання формального мінімуму процесуального зв'язку з українським суб'єктом представництва.

Однак у ширшому публічно-управлінському вимірі постає значно серйозніше питання: чи достатньо такого повідомлення для інформування української сторони і реального врахування позиції держави походження дитини, якщо наслідком справи стає не тимчасовий захід захисту, а остаточне усиновлення та зміна прізвища та громадянства [36; 37; 39]. Саме тут проявляється відмінність між формальною участю та реальним міждержавним врахуванням інтересів.

Суттєвою рисою цієї справи є також зіткнення двох різних моделей оцінки ситуації дитини. Італійський підхід був зосереджений на фактичному середовищі, в якому дитина жила на момент розгляду справи: на стабільності побуту, психологічному контакті, повсякденному догляді та перспективах інтеграції [36]. Український підхід у подібних справах об'єктивно має бути ширшим. Він повинен враховувати не лише актуальний комфорт дитини, а й обставини її переміщення, наявність війни, порушення звичного сімейного та державного середовища, ризик остаточної втрати зв'язку з Україною та необхідність запобігати тому, щоб вимушене переміщення автоматично перетворювалося на новий незворотний статус [9; 37]. І саме ця різниця робить цю справу не просто судовою справою, а прикладом складної управлінської колізії.

Ще один важливий висновок із цієї справи полягає в тому, що реактивної моделі захисту в питаннях дітей уже недостатньо. Якщо українська сторона дізнається про подібне провадження надто пізно або включається лише тоді, коли соціальні служби вже надали висновки, а судова логіка справи сформувалася, можливість впливу істотно зменшується. У справах такого типу вирішальним є саме ранній етап: виявлення дитини, яка перебуває в ризиковій ситуації, підтримання контакту з опікунами або законними представниками, обмін інформацією між українськими та іноземними інституціями, а також постійний консульсько-правозахисний супровід ще до того, як тимчасовий захист почне перетворюватися на підставу для остаточних сімейно-правових рішень [14; 37].

Практичне значення цієї справи полягає також у тому, що вона оголює межі спрощеного розуміння принципу найкращих інтересів дитини. У воєнних умовах

цей принцип не може зводитися лише до оцінки того, де дитині психологічно спокійніше або де вона швидше адаптувалася в конкретний момент часу. Для українських дітей, переміщених через війну, до змісту найкращих інтересів повинні входити також збереження правового зв'язку з державою походження, повага до обставин вимушеного виїзду, захист від незворотних рішень, прийнятих у період надзвичайної нестабільності, а також перспектива майбутнього відновлення сімейних, культурних і національних зв'язків [9; 37]. Без цього принцип найкращих інтересів ризикує перетворитися на інструмент надто вузької оцінки, відірваної від справжнього походження проблеми.

Отже, справа щодо усиновлення тимчасово переміщеної української дитини в Італії є показовим кейсом конфлікту між тимчасовим захистом, принципом найкращих інтересів дитини та суверенними повноваженнями держави походження. Вона переконливо демонструє, що в умовах війни іноземне судове рішення щодо української дитини не може оцінюватися лише в межах внутрішньої логіки держави перебування. Таке рішення завжди має міждержавний і правозахисний вимір. Саме тому ця справа має особливу вагу для дослідження: вона показує необхідність раннього моніторингу, більш щільної міжнародної координації, посилення ролі українських представницьких і правозахисних механізмів та вироблення такої державної політики, яка дозволить захищати українських дітей за кордоном без втрати їхнього правового зв'язку з Україною.

3.1.4. Забезпечення виборчих прав громадян України за кордоном як напрям публічно-управлінського реагування

Забезпечення виборчих прав громадян України за кордоном є окремим і принципово важливим напрямом публічно-управлінського реагування, оскільки йдеться не лише про технічну організацію голосування, а про збереження політико-правового зв'язку особи з державою. На відміну від справ, пов'язаних із судовим захистом, соціальним супроводом, перебуванням у місцях несвободи чи захистом дітей, у цьому випадку в центрі перебуває можливість громадянина брати участь у формуванні публічної влади. Саме тому виборчі права українців

за межами держави слід розглядати не як другорядне процедурне питання, а як один із ключових індикаторів того, наскільки держава здатна підтримувати повноцінне громадянство в умовах тривалого перебування значної частини населення за кордоном [3; 40].

Конституційна основа такого підходу є очевидною. Конституція України гарантує громадянам право брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [3]. Це право не припиняється внаслідок виїзду особи за межі держави. Навпаки, за умов масового вимушеного переміщення мільйонів громадян України питання реалізації виборчого права за кордоном набуває ще більшої ваги, оскільки саме через нього зберігається належність особи до українського політичного простору. У такому розумінні виборчі права громадян за кордоном мають не лише юридичний, а й виразний державно-політичний зміст [3; 40].

Нормативне регулювання цієї сфери спирається насамперед на Виборчий кодекс України, який визначає загальні засади організації голосування громадян України за межами держави, статус закордонних виборчих дільниць та зв'язок цього процесу з веденням Державного реєстру виборців [40]. Саме через ці механізми право на участь у виборах набуває практичного змісту. Інакше кажучи, виборче право за кордоном існує не саме по собі, а через адміністративну інфраструктуру, яка повинна забезпечити включення громадянина до відповідних процедур, доступ до актуальних даних та можливість реалізувати своє волевиявлення у визначеному законом порядку [40; 42].

Водночас воєнний стан істотно ускладнив цю сферу. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що в період його дії загальнодержавні вибори не проводяться [41]. Це означає, що нині проблема виборчих прав громадян за кордоном проявляється не у формі негайного організаційного проведення виборів, а у формі збереження самого виборчого потенціалу закордонного громадянства. Держава повинна вже зараз працювати над тим, щоб після припинення воєнного стану мільйони українців, які

перебувають за межами країни, не виявилися фактично відстороненими від участі в політичному житті через неготовність адміністративної системи або недосконалість механізмів їх включення [40; 41].

Саме тут проблема набуває виразного публічно-управлінського характеру. Йдеться не лише про наявність конституційного права, а про спроможність держави організувати його майбутню реалізацію. Для цього необхідно підтримувати актуальність даних у Державному реєстрі виборців, забезпечувати належну роботу дипломатичних і консульських установ, розвивати інформаційні канали для зв'язку з громадянами та завчасно оцінювати ті труднощі, які виникнуть під час організації голосування для великої кількості українців, розпорошених по різних державах [40; 42; 43]. Отже, у досліджуваній сфері публічно-управлінське рішення формується задовго до самого дня голосування.

Практичний вимір цієї проблеми полягає в тому, що значна частина громадян України за кордоном може зіткнутися з обмеженнями, які в майбутньому ускладнять реалізацію їхніх виборчих прав. Йдеться про віддаленість закордонних виборчих дільниць, нерівномірне географічне розміщення консульських установ, потребу оновлення персональних даних у Державному реєстрі виборців, втрату або відсутність належних документів, а також неоднаковий доступ до офіційної інформації про власний виборчий статус [42; 43]. Формально право може залишатися гарантованим, однак без належної організаційної підготовки воно ризикує залишитися лише нормою, не підкріпленою реальною можливістю його здійснення.

У цьому контексті особливого значення набуває діяльність Державного реєстру виборців. Офіційні матеріали вказують, що громадянин України, який проживає або тимчасово перебуває за кордоном, може звернутися до закордонної дипломатичної установи щодо включення до Реєстру, зміни персональних даних або уточнення інформації про себе [42]. Це свідчить про те, що виборчий статус громадянина за кордоном безпосередньо пов'язаний із якістю адміністративного супроводу. Інакше кажучи, виборче право в цій сфері реалізується через ланцюг

управлінських дій: облік, перевірку даних, інформування, документування, технічну підготовку та міжвідомчу координацію [40; 42].

Окрему проблему становить масштаб майбутнього виборчого процесу. Досвід довоєнного періоду вже показував, що голосування за кордоном потребує спеціальної організаційної уваги. В умовах повномасштабної війни ситуація істотно ускладнилася, оскільки кількість громадян України за межами держави зросла в рази. Це означає, що після завершення воєнного стану питання виборчих прав українців за кордоном уже не зможе вирішуватися за старою інерційною моделлю. Держава буде змушена працювати з якісно новим масштабом адміністративного навантаження, а отже завчасна підготовка до цього є не політичною опцією, а необхідністю [40; 43].

Для теми цієї дипломної роботи важливо й те, що виборчі права за кордоном мають виразний правозахисний вимір. Якщо громадянин через вимушене переміщення, відсутність актуальних даних, складність доступу до консульської установи або недосконалість організації фактично втрачає можливість бути включеним до виборчого процесу, це означає не лише адміністративну незручність, а й звуження його політичних прав. Саме тому вивчення цієї сфери повинно виходити за межі суто виборчого адміністрування і входити до ширшого поля захисту прав громадян України за кордоном [3; 21; 24].

У цьому сенсі Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та мережа його радників за кордоном можуть відігравати важливу роль не як організатори виборів, а як суб'єкти правозахисного моніторингу. Йдеться про фіксацію типових бар'єрів, з якими стикаються громадяни, аналітичне узагальнення проблем, пов'язаних із доступом до виборчої інфраструктури, інформування про ризики майбутнього виключення частини закордонних українців із політичного процесу та участь у виробленні пропозицій щодо вдосконалення міжвідомчої координації [1; 21; 24; 43]. Такий підхід дозволяє розглядати виборчі права не як вузьке технічне питання Центральної виборчої комісії, а як складову загальної правозахисної політики держави щодо своїх громадян за межами України.

Характерно, що Центральна виборча комісія вже в умовах війни приділяє увагу питанням, пов'язаним із майбутньою організацією виборчого процесу, роботою Державного реєстру виборців, виконанням міжнародних рекомендацій та вивченням проблем голосування за кордоном [43]. Це свідчить про важливу зміну в підході: проблема виборчих прав українців за межами держави починає усвідомлюватися як стратегічна. Для досліджуваної теми це має принципове значення, оскільки підтверджує загальний висновок: у сфері захисту прав громадян за кордоном публічно-управлінське рішення часто виникає не як реакція на вже вчинене порушення, а як завчасна підготовка умов, за яких право зможе бути реалізоване в майбутньому [21; 43].

Таким чином, забезпечення виборчих прав громадян України за кордоном слід розглядати як окремий напрям публічно-управлінського реагування, у якому поєднуються конституційні гарантії, норми виборчого законодавства, вимоги воєнного часу, робота Державного реєстру виборців, діяльність дипломатичних установ і необхідність зберегти політичний зв'язок громадянина з державою. На відміну від попередніх кейсів, тут у центрі перебуває не реагування на вже наявне порушення, а створення таких організаційних і правових передумов, за яких громадянин України за кордоном не буде виключений із майбутнього демократичного процесу. Саме тому цей аспект є важливим для узагальнення всієї логіки дослідження і підводить до аналізу проблем, прогалин та системних ризиків, що проявляються в різних формах захисту прав громадян України за межами держави.

3.2. Проблеми, прогалини та системні ризики у прийнятті рішень щодо захисту прав громадян України за кордоном

Розглянуті кейси дають підстави стверджувати, що в сучасних умовах головна проблема полягає не стільки у відсутності правових норм, скільки у складності їх узгодженого практичного застосування в реальному механізмі захисту громадянина України за кордоном. У кожній із проаналізованих справ — чи то йшлося про судове переслідування, перебування громадянина у місці несвободи, захист дитини чи забезпечення політичних прав, — право формально

існувало, але його реалізація залежала від того, наскільки швидко, скоординовано і професійно діяли українські та іноземні інституції [14; 21; 24]. Саме тому на цьому етапі дослідження доцільно зосередитися не на окремих результатах кейсів, а на тих структурних проблемах, які повторюються в різних ситуаціях і впливають на якість публічно-управлінських рішень.

Це і є головним висновком попереднього кейс-аналізу. У справі Віталія Марківа вирішальним виявилось не лише саме право на захист, а й те, чи спроможна українська сторона своєчасно поєднати судову роботу, дипломатичну присутність, суспільну підтримку та інформаційний супровід. У справі Сергія Кузнєцова на перший план вийшло інше: без належно оформлених повноважень, процесуального доступу та швидкої взаємодії з італійським судом правозахисне втручання могло залишитися лише наміром. Справа щодо усиновлення тимчасово переміщеної української дитини в Італії показала ще складніший рівень проблеми, коли рішення щодо української дитини починає формуватися в логіці держави перебування швидше, ніж держава походження встигає забезпечити достатню присутність і захист. У сфері виборчих прав проявилася інша, але не менш небезпечна прогалина: навіть за наявності конституційної гарантії громадянин за кордоном може бути фактично віддалений від політичного процесу, якщо держава не створить для нього реального механізму включення.

Таким чином, у всіх розглянутих випадках повторюється одна закономірність: формальна наявність права ще не означає його реальної захищеності. Між нормою і результатом завжди існує управлінська ланка, і саме вона найчастіше виявляється найвразливішою. Якщо правозахисний механізм не встигає адаптуватися до темпу іноземної процедури, якщо українська сторона включається із запізненням, якщо справа розпадається між різними інституціями або втрачає цілісність через слабку координацію, тоді навіть добре виписані норми права не гарантують належного захисту.

Ще одна важлива проблема полягає в тому, що права громадян України за кордоном реалізуються в середовищі, яке не контролюється українською

державою повною мірою. Рішення ухвалюють іноземні суди, адміністративні органи, соціальні служби, пенітенціарні установи чи інші структури, що діють відповідно до власного законодавства, власної процедури та власної інституційної культури. У такій ситуації українська сторона не може розраховувати лише на внутрішнє правове бачення проблеми. Вона повинна вміти діяти в іншій юрисдикції, своєчасно доносити свою позицію, забезпечувати її належне представлення та, що особливо важливо, підтримувати сталі канали комунікації з тими суб'єктами, від яких залежить конкретне рішення.

Проблема ускладнюється і тим, що різні категорії справ мають різну природу, але вимагають однаково високої точності реагування. У питаннях дітей критичним стає фактор часу, оскільки тимчасові заходи можуть швидко перетворюватися на підставу для остаточних сімейно-правових рішень. У справах щодо осіб, які перебувають під вартою, вирішальними є доступ до людини, процесуальна легітимність і безперервність правозахисного контролю. У резонансних кримінальних або політично чутливих провадженнях важливим стає ще й інформаційне середовище, в якому сприймається справа. У питаннях виборчих прав, навпаки, ризик полягає не в одному рішенні, а в повільному накопиченні адміністративних бар'єрів, які з часом можуть призвести до фактичного відчуження громадянина від держави.

Отже, системні ризики у сфері захисту прав громадян України за кордоном слід пов'язувати не лише з окремими порушеннями, а й із самою архітектурою прийняття рішень. Йдеться про розрив між компетенцією та реальною спроможністю діяти, про запізніле включення української сторони, про нестачу сталої міжвідомчої координації, про складність захисту прав у межах іншої юрисдикції, про ризик незворотних наслідків у справах дітей, про залежність від інформаційного та політичного контексту, а також про те, що консульський, правовий, правозахисний і громадський супровід далеко не завжди працюють як єдина система. Саме ці проблеми потребують окремого послідовного аналізу.

З огляду на це подальший виклад доцільно зосередити на трьох взаємопов'язаних блоках. Перший стосується меж консульського супроводу,

інституційної координації та реальної спроможності держави діяти за межами власної території. Другий пов'язаний із захистом дітей, сімейних зв'язків і належного правового представництва, тобто тієї сфери, де наслідки запізненого реагування можуть бути особливо тяжкими. Третій охоплює інформаційні, політичні та процедурні ризики в іноземних юрисдикціях, без урахування яких неможливо пояснити, чому навіть обґрунтована українська позиція не завжди автоматично перетворюється на потрібний результат. У такій послідовності доцільно далі розглянути виявлені проблеми.

3.2.1. Межі консульського супроводу і міжвідомчої координації

Однією з ключових проблем у системі захисту прав громадян України за кордоном є обмеженість консульського супроводу як самодостатнього механізму реагування. У звичайних ситуаціях саме консульська установа найчастіше стає першою державною ланкою, з якою контактує громадянин або його родина. Вона забезпечує встановлення особи, зв'язок із державою, інформування, допомогу з документами, комунікацію з місцевими органами в межах компетенції та певний базовий рівень захисту. Проте в умовах воєнного стану та різкого ускладнення категорій справ цього рівня дедалі частіше виявляється недостатньо [14; 21].

Проблема полягає не в тому, що консульський механізм є слабким сам по собі. Навпаки, він залишається необхідним і в багатьох випадках незамінним. Однак його природа має чіткі межі. Консульська установа не може підміняти собою суд, соціальну службу, правозахисний орган чи адвоката. Вона не ухвалює рішень у межах іноземної юрисдикції, не здійснює повноцінного процесуального представництва і не завжди має можливість впливати на хід справи за межами дипломатично-консульської компетенції. Саме тому в сучасних транскордонних справах консульський супровід часто забезпечує лише початковий рівень зв'язку та підтримки, але не дає вичерпної відповіді на всі виклики, що виникають у складних правозахисних ситуаціях [14; 21; 22].

Це особливо виразно проявляється у справах, де права громадянина України залежать від рішень судів, органів опіки, соціальних служб, пенітенціарних установ або адміністративних органів іншої держави. У таких

випадках недостатньо встановити факт перебування особи за кордоном або підтвердити її громадянство. Потрібно визначити, хто саме з української сторони повинен діяти далі, яким є обсяг його повноважень, у якій формі має бути подано позицію України, хто координує юридичний, правозахисний і комунікаційний супровід справи та хто контролює результат. Якщо цього не відбувається, консульський супровід залишається відокремленим фрагментом, який не переходить у цілісне міжінституційне реагування [21; 22; 24].

Управлінська межа консульського механізму особливо помітна там, де справа має не лише адміністративний, а й виразний правозахисний або міжсекторальний характер. Наприклад, коли йдеться про дітей, цього вже недостатньо для простого консульського контакту. Тут потрібне розуміння міжнародних стандартів захисту дитини, взаємодія з соціальними службами, своєчасне інформування українських уповноважених органів, аналіз правового статусу законних представників і постійний моніторинг ризику незворотних рішень [9; 21; 37]. У справах щодо осіб, які перебувають під вартою, консульського контакту також замало, якщо немає належно оформленого доступу до особи, правозахисного контролю, взаємодії з адвокатом і визнаної процесуальної присутності української сторони [14; 22; 34]. Отже, консульський супровід у подібних кейсах є необхідним, але не завершеним механізмом.

Нові матеріали дають підстави ще чіткіше окреслити межі консульського супроводу як самодостатнього механізму реагування. У справах щодо українських дітей за кордоном консульська установа може бути першою ланкою реагування, ініціатором збору інформації та офіційної комунікації, однак цього недостатньо там, де справа переходить у судову площину і вимагає глибокого знання місцевого права та участі фахового представника. Саме це підтверджується практикою Генерального консульства України в Неаполі, яке після внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11.07.2012 № 651 та ухвалення постанови від 01.10.2025 № 1221 опрацьовувало можливість залучення професійної правничої допомоги для захисту прав та інтересів українських дітей у Південній Італії [51; 52; 53; 54] (див. додатки Ж, И). Отже,

консульський супровід у найчутливіших категоріях справ виконує стартову і координаційну функцію, але не може самостійно замінити собою локального адвоката, належну правову позицію та довготривалу роботу в межах іноземної юрисдикції.

Звідси впливає друга, не менш важлива проблема — слабкість міжвідомчої координації. Формально в системі захисту громадян України за кордоном наявне кілька суб'єктів із різною компетенцією: Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міністерство закордонних справ, консульські установи, профільні міністерства, органи, відповідальні за права дітей, адвокати, експертні групи, а в окремих випадках і громадські чи релігійні структури [14; 17; 21]. Проте на практиці проблема часто полягає не у відсутності цих суб'єктів, а в тому, що між ними немає завчасно відпрацьованого алгоритму дій.

Саме через це одна й та сама справа може розгортатися кількома паралельними лініями, які не з'єднуються між собою в єдину систему. Консульська установа може мати базову інформацію про особу, але не володіти всією правозахисною рамкою справи. Офіс Уповноваженого може бути готовий долучитися, але потребуватиме окремого підтвердження повноважень, матеріалів і координації з іншими органами. Профільне міністерство може мати відношення до суті проблеми, але не бути включеним у неї на ранньому етапі. У результаті формується ситуація, коли кожен діє в межах своєї логіки, однак цілісного управлінського рішення немає [17; 21; 24].

Найнебезпечніше в цій прогалині те, що вона стає особливо відчутною саме там, де час має вирішальне значення. У справах щодо дітей запізнення навіть на ранньому етапі може призвести до того, що іноземна соціальна або судова логіка вже встигне оформитися без належної участі української сторони [36; 37]. У справах щодо осіб під вартою затримка може означати втрату оперативного доступу, послаблення можливостей моніторингу або відсутність своєчасної реакції на порушення базових прав [33; 34]. У резонансних судових справах пізня координація означає, що українська позиція входить у вже

сформований інформаційний простір, де інша версія подій устигла закріпитися раніше [21; 28]. У кожному з цих випадків проблема полягає не тільки у змісті права, а в тому, що міжінституційна система не встигає спрацювати як єдине ціле.

Ще одним виміром цієї проблеми є розрив між формальною компетенцією і реальною спроможністю діяти за межами території України. У межах власної юрисдикції держава може будувати більш прямі вертикалі управління, делегування й контролю. За кордоном ситуація інша. Тут українська сторона завжди працює в середовищі, де остаточне рішення ухвалює іноземна інституція. Саме тому ефективність реагування залежить не стільки від кількості формально наділених повноваженнями суб'єктів, скільки від того, наскільки вони вміють взаємодіяти між собою і входити в процедури іншої держави без втрати власної правозахисної позиції [21; 22].

У цьому контексті стає зрозуміло, чому в сучасних умовах консульський супровід не може розглядатися як повний синонім державного захисту громадянина за кордоном. Він залишається першим і дуже важливим рівнем реагування, але його ефективність прямо залежить від того, чи підключаються далі інші механізми: правозахисний моніторинг, інституційне представництво, профільне міністерське реагування, адвокатський супровід, аналітична підтримка, комунікація з українською громадою та, у разі потреби, публічна адвокація [14; 15; 17; 21]. Без такого розширення консульський механізм вичерпує свої можливості ще до того, як справа входить у найскладнішу фазу.

Проблема міжвідомчої координації має і ще один наслідок: вона послаблює інституційну пам'ять держави. Якщо кожен складний кейс проживається як унікальна ситуація без належного узагальнення, система щоразу починає майже з нуля. У такому випадку навіть добре проведена справа не перетворюється на модель для наступного реагування. Саме тому координація потрібна не лише для поточного вирішення проблеми, а й для накопичення досвіду, виявлення типових прогалин та вироблення повторюваних алгоритмів дій [17; 24].

Отже, межі консульського супроводу і слабкість міжвідомчої координації утворюють одну з головних системних проблем у сфері захисту прав громадян

України за кордоном. Консульський механізм залишається необхідною стартовою ланкою, але він не може самостійно забезпечити належний результат у складних правозахисних справах. Водночас відсутність сталої координації між Офісом Уповноваженого, дипломатичними установами, профільними органами, правовими представниками та іншими учасниками справи призводить до запізнення, фрагментації та втрати цілісності реагування. Саме тому наступним необхідно розглянути ту сферу, де ці недоліки проявляються особливо гостро, — проблеми захисту дітей, сімейних зв'язків та правового представництва.

3.2.2. Проблеми захисту дітей, сімейних зв'язків та правового представництва

Однією з найскладніших сфер у системі захисту прав громадян України за кордоном є питання, пов'язані з дітьми, сімейними зв'язками та належним правовим представництвом. Саме тут найвиразніше проявляються межі реактивної моделі державного захисту, оскільки навіть коротке запізнення, неповна інформація або формально достатня, але фактично слабка участь української сторони можуть мати наслідки, які надалі майже неможливо виправити. Якщо в інших категоріях справ порушене право інколи ще можна поновити через додаткову процедуру, то у справах щодо дітей наслідки часто набувають незворотного характеру, оскільки стосуються не лише документа чи статусу, а сімейного середовища, ідентичності дитини та її зв'язку з державою походження [9; 14; 36; 37].

Системність цієї проблеми підтверджується тим, що у зверненні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до Голови Незалежної інституції з прав дітей та підлітків Італійської Республіки наголошено не лише на одному конкретному випадку, а й на ризикі повторення подібної ситуації щодо ширшої групи тимчасово переміщених українських дітей, які перебувають в Італії [55] (*див. додаток E*). Це переводить проблему зі сфери окремого конфлікту у площину стійкого правозахисного ризику, де помилка або запізнення української сторони вже не обмежуються долею однієї дитини, а можуть впливати на цілу категорію дітей, переміщених через війну.

Не менш важливою є і проблема належного правового представництва. Матеріали Генерального консульства України в Неаполі свідчать, що у справах статусних дітей італійські суди можуть виходити переважно з логіки внутрішнього національного права та локальних соціальних оцінок, тоді як міжнародно-правовий контекст, воєнний характер переміщення і зв'язок дитини з державою походження ризикують залишитися недостатньо представленими. Саме тому після змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11.07.2012 № 651 та ухвалення постанови від 01.10.2025 № 1221 було відкрито можливість фінансування професійної правничої допомоги для захисту прав та інтересів українських дітей у таких справах [51; 52; 53; 54] (*див. додатки Ж, И*). Це має принципове значення, оскільки у справах дітей питання адвокатського супроводу повинно вирішуватися не після втрати процесуального часу, а до подання апеляційних чи касаційних скарг, коли ще можна вплинути на зміст правової позиції і не допустити закріплення несприятливої судової логіки.

Головна складність полягає в тому, що діти, які опинилися за кордоном унаслідок війни, перебувають одночасно в кількох правових площинах. З одного боку, вони є суб'єктами міжнародного захисту і користуються гарантіями, що випливають із Конвенції ООН про права дитини та інших міжнародних актів [9]. З іншого боку, щодо них діє національне законодавство держави перебування, яке регулює питання опіки, сімейного влаштування, соціального супроводу, доступу до освіти та повноважень місцевих служб. Паралельно з цим зберігається і правовий зв'язок дитини з Україною, яка залишається державою походження, громадянства і первинної юрисдикційної належності. Саме на перетині цих трьох площин і виникають найбільші труднощі.

Проблема ускладнюється тим, що держави перебування часто оцінюють ситуацію дитини крізь призму фактичного середовища, у якому вона живе на момент розгляду справи. Для місцевого суду або соціальної служби природно виходити з того, чи є дитина доглянутою, чи має стабільний побут, чи прив'язалася до сім'ї, у якій перебуває, чи демонструє ознаки адаптації. Однак для України цього підходу недостатньо. У випадку українських дітей,

переміщених через війну, необхідно враховувати також причини їх перебування за кордоном, тимчасовий характер такого переміщення, воєнний контекст, зв'язок із родиною та державою походження, а також ризик того, що тимчасовий захист поступово перетвориться на підставу для остаточного правового відриву дитини від України [9; 36; 37].

Саме це найвиразніше проявилось у справі, розглянутій Судом у справах неповнолітніх м. Лечче. У ній італійська сторона оцінювала насамперед фактичну інтеграцію дитини у прийомну сім'ю, тривалість проживання, висновки соціальних служб і сформований емоційний зв'язок [36]. Проте для української сторони ця справа не могла бути лише локальною сімейною історією. Вона стосувалася дитини, яка опинилася за кордоном через війну, а отже будь-яке рішення щодо її остаточного сімейно-правового статусу повинно було розглядатися ще й крізь призму збереження правового зв'язку з Україною та поваги до української політики у сфері усиновлення в умовах воєнного стану [37]. Саме тут і виникає системний ризик: іноземна процедура може бути формально коректною у своїй внутрішній логіці, але недостатньо чутливою до міждержавного виміру справи.

Другою серйозною проблемою є слабкість раннього виявлення ризику. У питаннях дітей держава повинна включатися не тоді, коли судове провадження вже набрало хід, а значно раніше — на етапі виявлення нестабільної ситуації, зміни форми влаштування, втручання соціальних служб, загрози розриву зв'язку з родиною або виникнення намірів щодо довготривалого сімейного закріплення дитини в іншій державі. Якщо українська сторона отримує інформацію запізно, вона вже змушена працювати в умовах, коли місцева соціальна оцінка сформована, процесуальна рамка встановлена, а психологічна логіка справи схиляє іноземну сторону до збереження наявного стану [36; 37]. У такій ситуації навіть обґрунтована правова позиція України помітно послаблюється.

Окрему проблему становить правове представництво. У транскордонних справах щодо дітей формальна наявність законного представника ще не означає, що інтереси дитини та держави походження реально враховані належним чином.

На практиці часто виникає розрив між процесуальним мінімумом і змістовною участю. Документи можуть бути направлені, представник може бути вказаний у матеріалах справи, але цього все одно недостатньо, якщо українська сторона не має реальної можливості своєчасно реагувати, подавати позицію, коригувати неточності, впливати на оцінку ситуації та забезпечувати постійний зв'язок із дитиною [36; 38; 39]. Саме тому у справах цієї категорії правове представництво слід оцінювати не формально, а через його реальну ефективність.

Показовим у цьому сенсі є і питання точності ідентифікаційних даних. На перший погляд воно може видаватися другорядним, але в справах щодо дітей саме правильність персональних відомостей має принципове значення для встановлення особи, зв'язку з українськими документами, перевірки законності представництва, належного повідомлення сторін і подальшого контролю за правовою долею дитини [36; 38]. Якщо в анкетних даних є розбіжності, це ускладнює не лише конкретне провадження, а й загалом міждержавну комунікацію. В умовах воєнного переміщення, коли багато дітей перетинають кордон у стресових обставинах, ця проблема стає ще гострішою.

Не менш важливим є питання збереження сімейних зв'язків. У міжнародному та національному праві дитина має право на сімейне життя, а держава повинна виходити з того, що відокремлення дитини від біологічної родини або від держави походження не може сприйматися як нейтральний адміністративний наслідок [9]. У воєнних умовах цей принцип потребує особливо уважного застосування. Якщо дитина була переміщена з міркувань безпеки, сама логіка такого переміщення передбачає тимчасовість і спрямованість на захист, а не на остаточну трансформацію її життєвого і правового середовища. Саме тому будь-які рішення, які послаблюють або розривають сімейні та національні зв'язки, повинні оцінюватися з набагато вищим рівнем обережності, ніж у звичайних умовах.

Ще один системний ризик полягає в різниці між соціальною логікою держави перебування і державно-правовою логікою України. Іноземна сторона, як правило, виходить із безпосередньо видимого стану дитини тут і тепер: побут,

догляд, психологічний комфорт, стабільність оточення. Українська ж сторона об'єктивно повинна дивитися ширше: на те, за яких обставин дитина опинилася за кордоном, чи не вплинула війна на доступ родини до дитини, чи була в держави реальна можливість здійснювати супровід, чи не є фактична адаптація наслідком тривалого процедурного зволікання, а не свідомого вибору остаточного статусу [9; 37]. Коли ці дві логіки не поєднуються, виникає небезпека, що найкращі інтереси дитини будуть витлумачені надто вузько — лише в межах поточного локального контексту.

Звідси впливає ще одна проблема — недостатня міждержавна синхронізація. Документ Міністерства юстиції Італії від 7 серпня 2024 року прямо вказує на необхідність співпраці з українськими органами, інформування консульських установ та врахування українських рішень і документів у справах щодо дітей [37]. Однак сама наявність такого нормативно-інформаційного орієнтира ще не гарантує, що на практиці українська сторона буде включена вчасно і змістовно. Саме тому проблема полягає не тільки в правових нормах, а в тому, як саме налагоджено канали комунікації, хто відповідає за передання інформації, хто контролює подальший рух справи та чи існує в українській сторони реальний механізм постійного супроводу ризикових категорій дітей за кордоном [14; 17; 37].

Отже, проблеми захисту дітей, сімейних зв'язків та правового представництва є одним із найчутливіших сегментів у системі прийняття публічно-управлінських рішень щодо захисту прав громадян України за кордоном. Тут особливо виразно проявляються наслідки запізненого реагування, формального представництва, слабкої міждержавної координації та надто вузького тлумачення найкращих інтересів дитини. У воєнний період ці ризики посилюються ще й тим, що тимчасове переміщення здатне перетворюватися на підставу для остаточних рішень, які змінюють правовий статус дитини та послаблюють її зв'язок з Україною. Саме тому наступним доцільно розглянути ще один блок ризиків — інформаційні, політичні та процедурні чинники, які

впливають на прийняття рішень в іноземних юрисдикціях і нерідко визначають результат не менше, ніж сама правова норма.

3.2.3. Інформаційні, політичні та процедурні ризики в іноземних юрисдикціях

Ще одним великим блоком проблем у сфері захисту прав громадян України за кордоном є інформаційні, політичні та процедурні ризики, які виникають уже не всередині української системи, а безпосередньо в середовищі іноземної юрисдикції. Саме ці чинники часто пояснюють, чому навіть юридично аргументована українська позиція не завжди автоматично призводить до бажаного результату. У транскордонних справах право ніколи не працює в стерильному просторі. Воно реалізується в конкретному суспільному, інституційному та комунікаційному середовищі, де на оцінку фактів, темп розгляду і навіть на загальне ставлення до української сторони впливають значно ширші обставини, ніж сам текст норми [10, с. 6–8; 11, с. 264–267; 12, с. 106–107].

Практика розглянутих справ показує, що в іноземній юрисдикції вирішальне значення часто має не лише сила правового аргументу, а й те, в якому смисловому та комунікаційному середовищі цей аргумент з'являється. Якщо українська сторона входить у справу із запізненням, уже після того, як в інформаційному просторі закріпилася інша версія подій або спрощене тлумачення ситуації, її позиція опиняється у менш вигідному становищі. У таких випадках навіть юридично обґрунтована аргументація змушена долати не лише процесуальні заперечення, а й попередньо сформоване сприйняття самої справи [11, с. 266–267; 21; 28; 30].

Перший ризик пов'язаний з інформаційним середовищем, у якому існує конкретна справа. У міжнародному контексті жоден кейс не сприймається ізольовано. Він потрапляє у вже сформоване поле уявлень про Україну, війну, українських військових, біженців, дітей, державні інституції та сам характер російсько-українського конфлікту. Якщо це поле наповнене спрощеними інтерпретаціями, російськими наративами, стереотипами або інформаційною втомою від війни, українська позиція від самого початку опиняється в менш

вигідному становищі. У такому випадку держава змушена не лише доводити юридичну правоту в конкретній справі, а й долати попередньо сформоване викривлене сприйняття самої проблеми [10, с. 6–8; 11, с. 266–267; 30].

Ця небезпека особливо помітна в резонансних справах. Якщо певна версія подій рано закріплюється в медіа або суспільній дискусії, вона починає впливати не лише на громадську думку, а й на психологічне тло, в якому діють інституції. Формально суд, адміністративний орган чи соціальна служба залишаються незалежними, однак фактично вони працюють у середовищі, де одна інтерпретація вже стала звичною, зрозумілою та емоційно прийнятною. За таких умов українська сторона змушена витратити додаткові зусилля навіть не на доведення складних юридичних деталей, а на пояснення базового контексту: причин війни, статусу особи, характеру події, ролі держави-агресора та значення тих обставин, які для України є очевидними, але для іншого інформаційного простору — ні [11, с. 264–267; 12, с. 106–107].

Другий ризик має політичний характер. Йдеться не лише про офіційну позицію уряду чи парламенту іншої держави, а про ширший політичний клімат, у якому працюють відповідні інституції. Навіть коли справа формально є виключно правовою або адміністративною, на неї можуть впливати ставлення до України, рівень підтримки українського питання в державі перебування, суспільна втома від війни, внутрішньополітична боротьба, присутність сил, схильних до антиукраїнської або псевдонейтральної риторики, а також загальний стан відносин між державами. Це не завжди виражається у прямих рішеннях, але впливає на швидкість реагування, готовність посадових осіб виходити за межі формального мінімуму та рівень чутливості до українських аргументів [11, с. 264–267; 21].

Політичний чинник особливо відчутний тоді, коли справа виходить за межі індивідуального спору і починає символічно вбудовуватися у ширший конфлікт інтерпретацій. Саме так відбувається у справах, де українська сторона наполягає на врахуванні воєнного контексту, незаконності російської агресії, особливого статусу дітей, ризиків для військових, цивільних або переміщених осіб. У

подібних випадках іноземна юрисдикція інколи прагне максимально «деполітизувати» ситуацію і розглядати її лише в локальних процесуальних межах. Однак така деполітизація далеко не завжди є нейтральною. У певних справах вона фактично стирає той контекст, без якого рішення втрачає зв'язок із реальною природою проблеми [10, с. 6–8; 11, с. 264–265].

Третій великий блок ризиків стосується процедурної сторони захисту. Саме вона часто залишається найменш помітною для стороннього спостерігача, хоча на практиці може бути вирішальною. У транскордонних справах принципове значення мають строки подання документів, правила повідомлення сторін, належне підтвердження повноважень представника, вимоги до перекладу, правильність персональних даних, порядок визнання документів іншої держави, а також форма доступу до матеріалів справи. Навіть незначна на перший погляд неточність може мати непропорційно великі наслідки. У такому середовищі технічна помилка нерідко означає не просто формальний недолік, а втрату часу, ослаблення позиції або звуження можливості реально впливати на перебіг справи [22; 36; 38; 39].

Особливу небезпеку створює те, що іноземна процедура для української сторони часто є не просто «іншою», а менш прозорою в практичному сенсі. Правила можуть бути формально доступні, однак реальна логіка руху справи, внутрішній темп роботи установи, фактичне значення соціальних висновків, неофіційні вимоги до комунікації чи роль допоміжних органів стають зрозумілими лише в конкретній практиці. Саме тому в іноземній юрисдикції вирішальне значення має не лише знання норми, а й розуміння того, як ця норма реально працює. Без такого розуміння українська сторона може бути присутньою в процесі формально, але залишатися у слабшому становищі фактично [21; 22].

Не менш важливим є ризик фрагментації справи між різними інституціями. В іноземній системі одна й та сама проблема може розпадатися на окремі адміністративні, соціальні, процесуальні та комунікаційні сегменти. Суд розглядає лише одну частину ситуації, соціальна служба формує власний висновок, адвокат діє в межах процесу, консульська установа вирішує питання

документування, а зв'язок із державою походження взагалі не опиняється в центрі уваги жодного з учасників. Для громадянина України це одна життєва проблема. Для системи держави перебування — набір окремих процедур, які не мають автоматичного зв'язку між собою. Саме тому без постійної координації справа легко втрачає цілісність [21; 22; 36].

Окремої уваги заслуговує мовно-комунікаційний ризик. У справах за кордоном мова є не лише засобом обміну інформацією, а інструментом, який впливає на зміст рішення. Неточний переклад, спрощення юридичних нюансів, втрата воєнного контексту або неповне передання аргументації української сторони можуть суттєво змінити сприйняття справи. У ситуаціях, де рішення залежить від точності фактів і формулювань, мовна нееквівалентність стає повноцінним управлінським ризиком. Саме тому якісний переклад і змістовно точна комунікація повинні розглядатися не як допоміжна технічна послуга, а як частина самого механізму захисту [21; 22].

Ще один важливий аспект полягає в тому, що іноземна сторона нерідко вважає достатнім формальне дотримання мінімальних процедурних вимог. Сторону повідомлено, документ надіслано, представник зазначений, слухання проведено — з погляду установи цього може бути цілком досить. Проте з позиції реального захисту права такого мінімуму часто недостатньо. Формальна участь не завжди означає змістовну участь, а процесуальна присутність не гарантує, що українська позиція була повноцінно почута й належно врахована. Саме в цьому полягає одна з найнебезпечніших пасток іноземної юрисдикції: справа може виглядати процедурно акуратною, але фактично залишати українську сторону в ослабленому становищі [36; 37; 39].

Отже, інформаційні, політичні та процедурні ризики в іноземних юрисдикціях не є випадковими перешкодами. Вони мають системний характер і постійно супроводжують процес захисту громадян України за кордоном. Це означає, що ефективне публічно-управлінське рішення повинно враховувати не лише текст права, а й середовище його застосування. Держава має думати не тільки про те, що саме вона хоче довести або захистити, а й про те, у якій

інформаційній атмосфері, в якому політичному кліматі та через які процедурні бар'єри проходитиме її позиція. Саме сукупність проаналізованих проблем — межі консульського супроводу, труднощі захисту дітей і сімейних зв'язків, а також інформаційні, політичні й процедурні ризики — підводить до необхідності не лише констатувати вразливості, а й перейти до наступного етапу дослідження: обґрунтування напрямів удосконалення інституційних, мережевих та інформаційно-аналітичних механізмів захисту прав і свобод громадян України за кордоном.

3.3. Напрями вдосконалення інституційних, мережевих та інформаційно-аналітичних механізмів захисту прав і свобод громадян України за кордоном

Аналіз теоретичних засад, інституційної практики та конкретних кейсів дає підстави стверджувати, що головне завдання на сучасному етапі полягає вже не тільки в реагуванні на окремі порушення, а у формуванні більш цілісної моделі захисту прав громадян України за кордоном. Війна істотно змінила масштаб і характер проблем, з якими стикаються українці в інших державах. Йдеться не про поодинокі звернення, а про стале й багаторівневе середовище ризиків, у якому поєднуються питання дітей, документування, доступу до соціальних і правових процедур, судового захисту, участі у виборчому процесі, а також збереження політичного і правового зв'язку особи з Україною. За таких умов окремі інституційні дії, навіть ефективні, вже не можуть вважатися достатніми, якщо вони не включені до більш широкої системи координації, моніторингу та аналітичного супроводу [14; 17; 21; 24].

Попередній аналіз показав, що чинна система вже містить низку важливих елементів майбутньої моделі. До них належать діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, мережа його радників і представників, робота експертних груп, участь дипломатичних і консульських установ, правозахисних організацій, української громади, релігійних структур, а також використання публічної адвокації й міжнародних комунікаційних майданчиків [14; 15; 17; 22]. Однак проблема полягає в тому, що ці елементи ще не завжди

функціонують як єдина стійка система. У багатьох випадках вони поєднуються ситуативно, залежно від конкретного кейсу, особистої ініціативи окремих осіб, рівня суспільного резонансу або наявності вже налагоджених неформальних контактів. Саме тому вдосконалення має бути спрямоване не на створення всього з нуля, а на інституціоналізацію вже наявного досвіду, закріплення ефективних практик і перетворення їх на повторювані механізми державної дії.

Потреба в цьому особливо помітна на прикладі розглянутих кейсів. Справа Віталія Марківа показала, що без поєднання судового захисту, дипломатичної присутності, інформаційного супроводу та громадської мобілізації навіть сильна правова позиція може виявитися недостатньо переконливою в іноземному середовищі [28; 30]. Справа Сергія Кузнєцова засвідчила, що захист громадянина, який перебуває під вартою за кордоном, залежить від швидкості інституційного включення, належного оформлення повноважень та можливості поєднати консульський і правозахисний виміри супроводу [33; 34]. Справа Лечче виявила ще складнішу проблему: без раннього моніторингу та реальної міждержавної координації тимчасове переміщення української дитини може поступово перетворитися на підставу для незворотного рішення щодо її подальшої правової долі [36; 37; 39]. Нарешті, сфера виборчих прав показала, що навіть там, де ще не йдеться про вже вчинене порушення, держава має завчасно створювати умови для майбутньої реалізації права, інакше формальна гарантія ризикує залишитися нереалізованою [40; 42; 43].

Саме тому вдосконалення механізмів захисту прав громадян України за кордоном доцільно розглядати щонайменше в трьох взаємопов'язаних напрямках. Перший пов'язаний із посиленням ролі Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, його радників і експертних груп як центру правозахисної координації та накопичення інституційного досвіду. Другий стосується розвитку сталої міжвідомчої та міжнародної координації, без якої жодна окрема інституція не здатна забезпечити повноцінний супровід складної транскордонної справи. Третій напрям полягає у формуванні перспективної моделі взаємодії державних інституцій, діаспори, міжнародних організацій і громадських структур як

постійно діючої мережі захисту прав громадян України за кордоном. Саме в такій послідовності доцільно розглянути напрями удосконалення.

3.3.1. Посилення ролі Офісу Уповноваженого, радників і експертних груп

Першим і базовим напрямом удосконалення є посилення ролі Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, його радників за кордоном і пов'язаних із ним експертних груп як ядра координаційного та правозахисного механізму. Проведене дослідження переконливо показало, що саме ця інституційна ланка має найбільший потенціал для поєднання державної легітимності, правозахисного мандата, міжнародної присутності та мережевої гнучкості. У сучасних умовах цього вже недостатньо розуміти лише як парламентський контроль у класичному сенсі. Йдеться про здатність інституції не тільки фіксувати порушення, а й запускати багаторівневу реакцію, координувати різні суб'єкти, накопичувати практику та переводити окремі справи у площину системного управлінського висновку [14; 17; 21].

Практика діяльності офісу радника в Італії та робота Експертних груп підтверджують, що головною перевагою цієї інституційної ланки є здатність поєднувати індивідуальний супровід конкретної справи з її подальшим аналітичним узагальненням [15; 17; 22; 24]. Якщо складний кейс не переходить у площину інституційної пам'яті, держава щоразу змушена реагувати майже з нуля, покладаючись на ситуативні рішення та особистий досвід окремих учасників. Натомість систематизація листів, звернень, процесуальних документів, аналітичних матеріалів і практичних висновків дає змогу формувати повторювані моделі дій, які можуть застосовуватися у справах дітей, осіб у місцях несвободи, судових і соціально чутливих провадженнях [15; 17; 22; 24]. Саме тому посилення ролі Офісу Уповноваженого повинно означати не лише реагування на окремі порушення, а й створення сталої системи накопичення практики, внутрішнього аналізу та методичного поширення успішних рішень.

Посилення цієї ролі не означає простого механічного розширення повноважень без зміни підходів. Передусім йдеться про інституційне закріплення

тих практик, які вже продемонстрували свою ефективність. До них належать оперативне включення у складні кейси, можливість представляти правозахисну позицію української сторони перед іноземними судами й установами, робота мережі радників за кордоном, взаємодія з громадськими середовищами та узагальнення повторюваних проблем у вигляді аналітичних матеріалів і рекомендацій [15; 17; 22]. Поки такі практики значною мірою тримаються на особистій ініціативі та накопиченому досвіді окремих осіб, система залишається вразливою. Якщо ж вони будуть переведені в більш стійку організаційну форму, їх ефективність стане менш залежною від конкретної ситуації.

Особливої уваги потребує подальший розвиток мережі радників і представників Уповноваженого за кордоном. Уже сам факт її існування свідчить про важливу трансформацію моделі публічного управління: держава починає діяти поза межами своєї території не лише через дипломатичні канали, а й через спеціалізовані правозахисні форми присутності [14; 15]. Проте для повноцінної роботи такої мережі необхідно чіткіше визначити функціональний статус радника, порядок його взаємодії з центральним Офісом Уповноваженого, типові категорії справ, форми документування діяльності, механізми передачі інформації та умови залучення до кризових кейсів. Інакше мережевість залишатиметься сильною стороною лише доти, доки її підтримує особиста активність, але не перетвориться на стабільний інституційний ресурс.

На практиці це також передбачає використання типових авторизацій, процесуальних звернень, шаблонів запитів і коротких аналітичних звітів за результатами супроводу справи, що забезпечить безперервність роботи мережі та зменшить залежність від індивідуального досвіду окремих радників [15; 33; 34; 65] (див. додатки К, Л, М).

Другим важливим напрямом є посилення аналітичної функції Офісу Уповноваженого та його мережі за кордоном. Практика показує, що окремі звернення майже завжди містять інформацію не лише про приватну проблему конкретної особи, а й про більш широкую закономірність: повторюваний процедурний бар'єр, прогалину в координації, слабкість правового

представництва, типові труднощі доступу до інформації або характерний ризик для певної категорії громадян [17; 21; 24]. Якщо така інформація не накопичується і не узагальнюється, держава змушена щоразу реагувати майже з нуля. Саме тому Офіс Уповноваженого має посилювати свою роль не лише як орган реагування, а й як центр виявлення системних проблем, підготовки аналітичних висновків та вироблення пропозицій для інших органів влади.

У цьому контексті особливо перспективною є діяльність експертних груп з питань прав громадян України при Експертній раді Представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з міжнародного співробітництва та європейської інтеграції [17]. Їх цінність полягає в тому, що вони дозволяють перевести практичний досвід окремих справ у площину осмислення, порівняння і професійного узагальнення. Саме через такі майданчики можливо розробляти типові алгоритми дій, аналізувати повторювані проблеми в різних країнах перебування, виявляти ризики, що виникають у справах дітей, осіб у місцях несвободи, сімейних спорах, питаннях документування чи виборчих прав. Посилення ролі експертних груп дає змогу перетворювати одиничні кейси на інструмент формування майбутньої політики.

Третім напрямом має стати спеціалізація всередині самої системи правозахисного супроводу. Проведений аналіз показав, що різні категорії справ потребують різного типу знань, різної швидкості реагування та різних форм координації. Спори щодо дітей, питання місць несвободи, транскордонні судові процедури, захист виборчих прав або проблеми документування не можуть супроводжуватися за одним і тим самим шаблоном [17; 21; 22]. Це не означає, що кожен радник повинен бути вузьким спеціалістом лише в одній темі. Проте система загалом потребує чіткіших напрямів спеціалізації, щоб у складній справі можна було швидко підключити фахову експертну підтримку, а не щоразу шукати рішення ситуативно.

Не менш важливим є формування механізму інституційної пам'яті. Сьогодні кожна складна справа повинна розглядатися не лише як проблема, яку потрібно вирішити, а й як джерело досвіду, що має бути збережений для

майбутнього використання. В умовах війни виникає багато ситуацій, які раніше або майже не траплялися, або не набували такого масштабу. Якщо досвід реагування на них не буде оформлюватися у вигляді аналітичних записок, внутрішніх кейс-описів, типових сценаріїв дій і методичних матеріалів, система щоразу змушена буде імпровізувати [21; 24]. Саме тому посилення ролі Офісу Уповноваженого має включати і створення стійкого механізму накопичення знань про практику захисту прав громадян України за кордоном.

Ще одним важливим кроком є розширення міжнародної присутності інституції Уповноваженого. Якщо захист прав українців дедалі більше залежить від взаємодії з іноземними судами, омбудсманськими структурами, правозахисними організаціями та іншими суб'єктами міжнародного середовища, то український Офіс Уповноваженого має бути там не епізодичним учасником, а впізнаваним і постійно діючим партнером [14; 21; 25]. Це посилюватиме довіру до української правозахисної позиції, полегшуватиме комунікацію в складних справах і зменшуватиме залежність від випадкових контактів або персональних домовленостей.

Отже, посилення ролі Офісу Уповноваженого, радників і експертних груп є не окремим технічним завданням, а передумовою побудови більш стійкої системи захисту прав громадян України за кордоном. Саме ця інституційна ланка вже сьогодні демонструє найбільшу здатність поєднувати правозахист, координацію, міжнародну комунікацію, аналітику та мережеву взаємодію. Тому її подальший розвиток має відбуватися у напрямі більшої інституційної визначеності, спеціалізації, аналітичної спроможності, міжнародної присутності та накопичення інституційної пам'яті. Наступним логічно перейти до питання розвитку моделі міжвідомчої та міжнародної координації, без якої навіть посилена правозахисна інституція не зможе повною мірою реалізувати свій потенціал.

3.3.2. Розвиток моделі міжвідомчої та міжнародної координації

Одним із ключових напрямів удосконалення системи захисту прав і свобод громадян України за кордоном є розвиток сталої моделі міжвідомчої та

міжнародної координації. Проведений аналіз показав, що в більшості складних справ проблема полягає не у відсутності окремого повноваження чи правової норми, а в недостатній узгодженості дій тих суб'єктів, які формально вже наділені відповідною компетенцією. У справах, пов'язаних із дітьми, місцями несвободи, судовими провадженнями, соціальним захистом або виборчими правами, жодна інституція не здатна самотійно забезпечити повний результат. Саме тому координацію слід розглядати не як допоміжний організаційний елемент, а як одну з центральних умов ефективного публічно-управлінського рішення [14; 21; 24].

Одним із практичних наслідків такого підходу має стати запровадження більш чіткого алгоритму координації у складних транскордонних справах. Йдеться про визначення відповідального координатора справи, фіксацію кола залучених суб'єктів, своєчасний розподіл ролей між Офісом Уповноваженого, радником за кордоном, консульською установою, адвокатом, профільним органом державної влади та, за потреби, громадським або правозахисним середовищем. Якщо така модель не оформлена з самого початку, справа швидко втрачає цілісність: одні учасники володіють лише частиною інформації, інші діють паралельно, а фактична відповідальність за результат розмивається. Саме тому координація повинна починатися не після ускладнення ситуації, а вже на стадії первинного виявлення проблеми [14; 15; 21; 22; 24].

На внутрішньодержавному рівні така координація має охоплювати щонайменше кілька основних ланок: Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Міністерство закордонних справ України та закордонні дипломатичні установи, профільні центральні органи виконавчої влади, Центральну виборчу комісію у відповідних питаннях, а також експертні групи та інші форми аналітичної підтримки [14; 17; 21]. Практика вже розглянутих кейсів засвідчує, що саме розірваність цих зв'язків часто призводить до затримок, дублювання дій або втрати цілісного бачення справи. В одних випадках інформація залишається на рівні консульської комунікації, але не переходить у повноцінну правозахисну площину. В інших справа отримує суспільний

резонанс, але не супроводжується достатньо чіткою процесуальною лінією. У ще інших є правова позиція, але бракує інформаційного забезпечення або зрозумілого міжвідомчого розподілу ролей [21; 22; 24].

Саме тому першочерговим кроком має стати вироблення чіткіших алгоритмів реагування на типові категорії справ. Йдеться не про механічну бюрократизацію, а про формування базових моделей дій для найбільш чутливих ситуацій. Окремі алгоритми доцільно передбачити для справ щодо дітей, для випадків перебування громадян України в місцях несвободи, для резонансних судових проваджень, для питань документування і правового статусу, а також для забезпечення політичних прав громадян за кордоном [17; 21; 44]. У межах таких моделей слід наперед визначити, який орган або інституція є провідним суб'єктом, хто відповідає за правозахисний супровід, хто веде офіційну комунікацію з іноземною стороною, хто акумулює документи, хто координує інформаційний супровід і хто здійснює подальший контроль за результатом.

Не менш важливим є створення постійного механізму оперативного обміну інформацією між суб'єктами, залученими до захисту прав громадян України за кордоном. Ідеться не просто про пересилання документів або епізодичні запити, а про системний формат, за якого сигнал про кризову справу швидко переходить від першого повідомлення до тих органів, які реально можуть вплинути на розвиток подій. Якщо цього не відбувається на ранньому етапі, справа починає розгортатися в іншій юрисдикції без належної української присутності, а держава змушена діяти вже в режимі наздоганяючої реакції [21; 22; 24]. Саме ця проблема особливо виразно проявляється у випадках, коли іноземна соціальна чи судова логіка встигає сформуватися раніше, ніж українська сторона вибудовує повноцінну лінію захисту.

Практика вже розглянутих кейсів показує, що такий оперативний обмін інформацією повинен мати не лише комунікаційний, а й документальний вимір. У складних транскордонних справах важливо не просто передати сигнал про проблему, а й зафіксувати маршрут його проходження: хто отримав первинну інформацію, хто був уповноважений на подальші дії, який орган був

поінформований наступним і на якому етапі розпочато офіційну комунікацію з іноземною стороною. Саме така послідовність дозволяє уникнути ситуації, коли справа формально перебуває в полі уваги кількох суб'єктів, але фактично залишається без відповідального координатора і без цілісної лінії захисту [21; 22; 24; 33; 34; 65].

Потребує розвитку й міжнародний рівень координації. Захист громадян України за кордоном уже давно не може ґрунтуватися лише на класичних двосторонніх дипломатичних контактах у вузькому розумінні. Сучасні реалії вимагають більш щільної взаємодії з іноземними судами, омбудсманськими інституціями, соціальними службами, правозахисними мережами, міжнародними організаціями та профільними структурами держав перебування [21; 22; 25]. Особливо важливим це є для Італії, де значна кількість українських громадян, активна діаспора й наявність конкретних правозахисних кейсів уже створили підґрунтя для більш структурованого формату співпраці. Така координація має виходити за межі разових звернень і набувати форми постійних робочих зв'язків, напрацьованих процедур комунікації та професійного контакту між відповідними суб'єктами.

Окремого значення набуває координація у справах щодо дітей. Саме тут державі потрібен не лише механізм реагування, а рання система виявлення ризику. Якщо йдеться про дитину, яка перебуває за кордоном у зв'язку з війною, українська сторона повинна мати можливість своєчасно отримувати інформацію про будь-які дії, що можуть вплинути на її статус, сімейні зв'язки або подальшу правову долю [9; 37]. У цьому сенсі міжвідомча та міжнародна координація має включати не лише судові чи консульські елементи, а й зв'язок із соціальними службами, центральними органами у сфері захисту дітей, законними представниками та правозахисними структурами. Лише такий підхід дає змогу зменшити ризик того, що тимчасове перебування дитини за кордоном непомітно для України перетвориться на підставу для остаточних рішень, які суперечать логіці воєнного захисту та інтересам держави походження [36; 37; 39].

Практична доцільність такої координації вже підтверджується у справах, де українська сторона була змушена поєднувати міждержавне інформування, правничий захист і правозахисну комунікацію. Офіційне звернення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до гаранта у справах неповнолітніх в Італії, а також забезпечення фінансування професійної правничої допомоги у справах українських дітей засвідчили, що без своєчасного поєднання цих інструментів навіть обґрунтована позиція держави походження може бути включена в іноземну процедуру запізно [51; 52; 53; 54; 55] (*див. додаток Е; додатки Ж, И*).

У справах щодо осіб, які перебувають під вартою або в місцях несвободи, координація має будуватися за іншим, але не менш чітким принципом. Тут критично важливо, щоб правозахисний, консульський і процесуальний супровід не розходилися між собою. Якщо одна ланка працює окремо від іншої, виникає ситуація, за якої громадянин формально має контакт із державою, але не отримує повноцінного захисту своїх прав [14; 21; 22]. Саме тому для подібних справ доцільно розвивати моделі, за яких після отримання інформації про затримання або тримання під вартою автоматично запускається погоджений механізм: перевірка обставин, оформлення повноважень представника, інформування центрального Офісу Уповноваженого, взаємодія з консульством, адвокатом та іноземним судом, а також фіксація результатів моніторингу [33; 34].

Така модель уже продемонструвала свою практичну результативність у справі Сергія Кузнецова, де правозахисний доступ до громадянина України був забезпечений не загальним зверненням, а послідовністю процесуально оформлених дій: видачею авторизації, поданням клопотання до Апеляційного суду Болоньї та подальшим офіційним погодженням моніторингового візиту [33; 34; 65] (див. додатки К, Л, М). Це підтверджує, що для таких категорій справ координація повинна мати не декларативний, а процедурно оформлений характер, у якому кожна дія підкріплює наступну.

Не менш важливою є координація у сфері виборчих прав громадян України за кордоном. Хоча ця категорія не має кризового характеру в тому самому сенсі,

що справи дітей або місць несвободи, вона потребує ще більшої попередньої узгодженості. Йдеться про взаємодію Центральної виборчої комісії, Державного реєстру виборців, Міністерства закордонних справ, дипломатичних установ, правозахисних інституцій і структур, які працюють з українською громадою за кордоном [40; 42; 43]. Без такої координації ризик фактичного відчуження мільйонів громадян від майбутнього виборчого процесу буде лише зростати. Саме тому вже зараз необхідно не лише фіксувати наявність права, а й готувати спільну організаційну модель його реальної реалізації після припинення воєнного стану.

Ще одним важливим напрямом є закріплення в межах такої координації ролі експертних груп. Їх завдання має полягати не лише в загальному обговоренні проблематики, а й у підготовці практичних моделей міжвідомчої взаємодії, типових дорожніх карт, аналітичних записок і проєктів рекомендацій для органів державної влади [17; 24]. Саме через експертний рівень можна систематизувати досвід окремих кейсів і перевести його в площину повторюваних рішень. Це зменшить залежність реагування від суб'єктивного досвіду окремих посадових осіб і зробить дії держави більш передбачуваними в складних транскордонних справах.

Водночас важливо розуміти, що міжвідомча та міжнародна координація не повинна зводитися до формального розподілу функцій. Її справжня ефективність вимірюється тим, наскільки швидко і без втрати змісту інформація переходить між учасниками справи, наскільки чітко розуміються ролі кожного суб'єкта, наскільки рано українська сторона отримує можливість впливати на іноземну процедуру і наскільки повно зберігається цілісне бачення проблеми [21; 22; 24]. Якщо цього немає, координація залишається лише декларацією. Якщо ж така система реально працює, навіть складна справа перестає бути сукупністю розрізнених дій і набуває ознак керованого правозахисного процесу.

Отже, розвиток моделі міжвідомчої та міжнародної координації повинен стати одним із головних пріоритетів державної політики у сфері захисту прав громадян України за кордоном. Ефективність такого підходу визначатиметься не

кількістю формально залучених органів, а здатністю перетворити їхню участь на узгоджену систему швидкого обміну інформацією, чітко розподілених ролей, процесуальної точності та аналітичного супроводу. Саме така координація дає можливість перейти від ситуативного реагування на окремі кейси до більш стійкої моделі правозахисного управління. Логічним завершенням цього розділу є розгляд перспективної моделі взаємодії державних інституцій, діаспори, міжнародних і громадських структур у сфері захисту прав і свобод громадян України за кордоном.

3.3.3. Перспективна модель взаємодії державних інституцій, діаспори, міжнародних організацій і громадських структур у сфері захисту прав і свобод громадян України за кордоном

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, доцільно запропонувати перспективну модель взаємодії, яка відповідала б реальним умовам воєнного часу, масштабам перебування громадян України за кордоном і характеру тих правових та гуманітарних викликів, що вже проявилися у конкретних кейсах. Необхідність такої моделі зумовлена тим, що захист прав і свобод громадян України за кордоном більше не може будуватися лише за класичною схемою індивідуального звернення і подальшої відповіді окремої установи. Сучасна практика переконливо показує, що результат з'являється там, де поєднуються державна легітимність, правозахисна інституційність, міжнародна комунікація, громадська підтримка, аналітичний супровід і здатність діяти в іншому правовому середовищі [14; 17; 21; 24; 48].

Запропонована модель повинна мати мережевий характер. Це означає, що її ядром залишаються державні інституції України, однак сама система не замикається лише на них. Центральне місце в такій моделі доцільно відвести Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, оскільки саме ця інституція має незалежний статус, спеціальний правозахисний мандат, право на акти реагування, власну систему представників і можливість працювати не лише в площині формального контролю, а й у площині координації, моніторингу, аналітики та практичного супроводу складних справ [14; 17; 21]. Саме тому в

перспективній архітектурі захисту прав громадян України за кордоном Офіс Уповноваженого доцільно розглядати як координаційний вузол, через який окрема проблема переходить у площину цілісного правозахисного реагування.

Перший рівень цієї моделі має бути державним. До нього повинні входити Офіс Уповноваженого, Міністерство закордонних справ України, закордонні дипломатичні та консульські установи, профільні центральні органи виконавчої влади, Центральна виборча комісія у відповідних питаннях, а також інші державні структури, залучення яких визначається характером конкретної справи. На цьому рівні необхідно забезпечити чіткий розподіл ролей. Офіс Уповноваженого повинен концентруватися на правозахисній оцінці, супроводі складних кейсів, моніторингу та узагальненні практики. Консульські установи — на первинному зв'язку з громадянином, документуванні, базовій підтримці та офіційній комунікації з державою перебування. Профільні міністерства — на галузевих рішеннях, коли справа стосується дітей, соціального захисту, освіти, документування чи інших спеціальних питань [14; 21; 24; 48]. Лише за такого розподілу участь різних суб'єктів перестає бути випадковою і набуває ознак стійкої управлінської системи.

Другий рівень моделі повинні становити радники, представники та експертні групи. Саме вони забезпечують перехід від загального державного мандата до роботи в конкретному міжнародному середовищі. Практика, проаналізована в цій роботі, показала, що радники за кордоном можуть виконувати функції швидкого інституційного контакту, первинної оцінки ситуації, налагодження комунікації з місцевими структурами, передання позиції української сторони та супроводу справи на тому етапі, коли централізована система ще лише отримує й опрацьовує інформацію [15; 17; 22]. Експертні групи, своєю чергою, повинні не лише консулювати, а й системно узагальнювати повторювані проблеми, формувати типові алгоритми дій, готувати аналітичні матеріали та пропозиції для вдосконалення державної політики. Саме через цей рівень практичний досвід окремих кейсів може перетворюватися на інституційну пам'ять і бути використаним для майбутніх рішень [17; 24; 47].

Практична цінність цього рівня вже підтверджується діяльністю офісу радника в Італії, де поєднання первинного супроводу справи, інституційної комунікації та подальшого експертного узагальнення дозволяє переводити окремі кейси у площину методичних висновків для наступних рішень [15; 17; 22; 24]

Третій рівень перспективної моделі мають становити українська діаспора, громадські, правозахисні та релігійні структури. Їхня роль полягає не в заміні держави, а в забезпеченні того середовища, без якого офіційні інституції часто не здатні діяти достатньо швидко, адресно й ефективно. Саме через українську громаду нерідко надходить перший сигнал про кризову ситуацію. Саме громадські й релігійні мережі допомагають встановити контакт із родиною, зібрати первинні документи, організувати переклад, підтримати людину психологічно та соціально, а в разі потреби — надати справі публічної видимості [1; 22; 27; 28]. У запропонованій моделі ці суб'єкти мають бути не випадковими “помічниками”, а визнаними учасниками мережевої взаємодії, з якими державні інституції підтримують постійний робочий зв'язок.

Для Італії така логіка має цілком практичне підґрунтя, оскільки розгалужена мережа українських громад і парафій, зокрема в структурі Апостольського Екзархату, уже виконує функцію раннього виявлення проблем, підтримання контакту з родинами та первинного соціального супроводу [59; 60] (*див. додаток P*).

Четвертий рівень моделі — це міжнародні організації, іноземні омбудсманські інституції, судові, соціальні та правозахисні структури держав перебування, а також інші суб'єкти міжнародного середовища, які реально впливають на ухвалення рішень у конкретних справах. Без цього рівня вся система залишатиметься внутрішньо зібраною, але зовнішньо слабкою. Захист прав громадянина України за кордоном вимагає не лише доброї внутрішньої координації України, а й здатності входити у професійну, правову та інституційну взаємодію з тими, хто фактично ухвалює рішення в іншій державі [21; 22; 25; 48]. Саме тому перспективна модель має передбачати не епізодичні звернення, а сталі

робочі контакти, напрацьовані канали комунікації, взаємний обмін інформацією та підвищення довіри до української правозахисної позиції.

У функціональному вимірі така модель повинна працювати за принципом багатоступеневої реакції. Перший етап — виявлення проблеми. Він може починатися через звернення громадянина, сигнал від громади, інформацію від консульства, адвоката, соціальної служби або іншого джерела. Другий етап — первинна кваліфікація справи, під час якої встановлюється її тип, рівень терміновості, коло компетентних органів і потреба в невідкладних діях. Третій етап — визначення координаційного центру справи: у чутливих правозахисних кейсах ним доцільно робити Офіс Уповноваженого або радника, який діє у взаємодії з центральною інституцією. Четвертий етап — розгортання мережі супроводу: залучення консульської установи, адвоката, експертної підтримки, громадського чи релігійного середовища, а також комунікація з іноземними структурами. П'ятий етап — контроль за наслідками, фіксація результату і подальше аналітичне узагальнення справи для інституційного використання [6, с. 112–114; 14; 17; 21].

Особливо важливо, що така модель має бути не лише реактивною, а й превентивною. Найбільша слабкість чинної системи полягає в тому, що вона часто включається тоді, коли іноземна процедура вже запущена, позиція іншої сторони вже сформована, а часові можливості впливу помітно звужені. Тому перспективна модель повинна передбачати раннє виявлення ризикових ситуацій, насамперед у справах щодо дітей, осіб у місцях несвободи, резонансних судових проваджень і повторюваних категорій адміністративних труднощів [17; 21; 22]. Для цього необхідно розвивати моніторингову функцію радників, експертних груп, громади, а також формувати сталі канали раннього повідомлення про проблемні ситуації.

Не менш важливою є інформаційно-аналітична складова моделі. Кожна складна справа повинна не лише супроводжуватися, а й документуватися, осмислюватися та перетворюватися на джерело інституційного знання. Без цього держава щоразу буде діяти в режимі вимушеної імпровізації. Саме тому

перспективна система має включати внутрішню базу типових кейсів, аналітичні огляди держав перебування, виявлення повторюваних ризиків, моделі поведінки в чутливих категоріях справ і пакети рекомендацій для органів влади та правозахисних структур [21; 24; 47; 48]. У такій системі досвід окремого кейсу перестає бути локальною історією і починає працювати на вдосконалення загального механізму захисту.

Ще одним важливим елементом перспективної моделі є поєднання правового і публічного вимірів. Проаналізовані кейси показали, що в міжнародному середовищі право часто потребує підсилення через адвокацію, суспільну видимість проблеми, пояснення контексту, роботу з громадською думкою та участь у міжнародних майданчиках [11, с. 266–267; 28; 29]. Саме тому перспективна система не повинна протиставляти юридичний супровід і публічну діяльність. Навпаки, вони мають бути узгодженими. Правова позиція без інформаційної присутності може залишитися непоміченою, а публічність без правової дисципліни здатна зашкодити справі. Отже, модель взаємодії повинна включати механізм балансування між юридичною точністю, захистом конфіденційної інформації та потребою робити проблему видимою для тих середовищ, від яких залежить зміст або швидкість рішення.

Практична цінність запропонованої моделі полягає в тому, що вона не вимагає створення принципово нової інституційної системи. Більшість її елементів уже існують: правовий статус Уповноваженого, його Секретаріат, представники, мережа радників, експертні групи, дипломатичні установи, громада, правозахисні організації, міжнародні контакти [14; 17; 21]. Потреба полягає не стільки у створенні нового, скільки у збиранні наявного в єдину, більш стійку, передбачувану і результативну систему. Саме в цьому й полягає перспективний напрям державної політики у сфері захисту прав громадян України за кордоном.

Отже, перспективна модель взаємодії державних інституцій, діаспори, міжнародних організацій і громадських структур повинна ґрунтуватися на чотирьох основних засадах: координаційному центрі в особі Офісу

Уповноваженого та його мережі, міжвідомчій узгодженості дій, визнанні функціональної ролі громадських і діаспорних середовищ та постійному міжнародному інституційному контакті. Саме така модель дає змогу перейти від фрагментарного реагування на окремі кризи до більш цілісного механізму захисту прав громадян України за кордоном. Вона відповідає як логіці воєнного часу, так і перспективам повоєнного періоду, коли питання збереження правового, соціального й політичного зв'язку з мільйонами українців поза межами держави залишатиметься одним із головних викликів для публічного управління.

ВИСНОВКИ

1. **Проаналізовано** права і свободи людини як об'єкт публічного управління та встановлено, що в сучасній демократичній державі вони виступають не лише юридичною категорією, а базовим орієнтиром діяльності органів влади. Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану права громадян України за кордоном повинні розглядатися як продовження обов'язку держави гарантувати правовий, соціальний і політичний зв'язок особи з Україною.

2. **Розкрито** сутність, структуру та етапи прийняття публічно-управлінських рішень у сфері захисту прав і свобод громадян України за кордоном. Визначено, що таке рішення не зводиться до окремого документа чи відповіді установи, а є результатом послідовного процесу, який включає виявлення проблеми, збирання та аналіз інформації, вибір варіанта дії, його оформлення, реалізацію і контроль за наслідками. Доведено, що у досліджуваній сфері ефективність рішення залежить не лише від правової норми, а й від координації, своєчасності та якості інституційної дії.

3. **Досліджено** міжнародно-правові, історико-ідеологічні та інформаційні засади формування рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном. Встановлено, що міжнародне право створює нормативну рамку такого захисту, однак практична реалізація прав залежить також від того, в якому історичному та інформаційному середовищі сприймається українська позиція. Обґрунтовано, що у сучасних умовах право в цій сфері повинно підкріплюватися належною міжнародною комунікацією, адвокацією та протидією ворожим наративам.

4. **Охарактеризовано** Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини як ключового суб'єкта прийняття публічно-управлінських рішень у сфері захисту прав громадян України за кордоном. Доведено, що в умовах воєнного стану роль цієї інституції виходить за межі класичного парламентського контролю та охоплює правозахисне реагування, координацію, моніторинг, аналітичну роботу і формування публічної позиції держави в чутливих транскордонних справах.

5. **Представлено** організаційно-функціональну характеристику офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії як бази дослідження. Визначено, що цей офіс виконує представницьку, координаційну, аналітичну, комунікаційну та правозахисну функції, а його діяльність дозволяє простежити повний шлях руху проблеми — від первинного звернення до супроводу конкретної справи та узагальнення її результатів.

6. **Проаналізовано** практику взаємодії офісу радника з органами влади Італії та України, судами, соціальними службами, міжнародними інституціями, Святим Престолом, українською діаспорою, правозахисними й релігійними структурами. Встановлено, що сучасний захист прав громадян України за кордоном має мережевий характер і не може бути забезпечений в межах лише однієї інституції. Обґрунтовано, що результативність у таких справах виникає там, де офіційні державні механізми поєднуються з громадською підтримкою, правозахисною експертизою та належним інформаційним супроводом.

7. **Побудовано** кейс-аналіз практики прийняття публічно-управлінських рішень щодо захисту прав і свобод громадян України за кордоном. На прикладі справи Віталія Марківа доведено значення поєднання судового захисту, дипломатичної присутності, інформаційної роботи та суспільної підтримки. На прикладі справи Сергія Кузнецова встановлено, що в кризових ситуаціях вирішальне значення мають належно оформлені повноваження, процесуальний доступ до особи, консульський супровід і правозахисний моніторинг. На прикладі справи щодо усиновлення тимчасово переміщеної української дитини в Італії показано конфлікт між тимчасовим захистом, найкращими інтересами дитини та суверенними повноваженнями держави походження. У сфері виборчих прав громадян України за кордоном обґрунтовано, що держава повинна діяти не лише реактивно, а й завчасно створювати умови для реальної участі громадян у майбутньому політичному процесі.

8. **Виявлено** основні проблеми і прогалини у прийнятті рішень щодо захисту прав громадян України за кордоном. До них віднесено межі консульського супроводу як самодостатнього механізму, слабкість міжвідомчої

координації, розрив між формальною компетенцією і реальною спроможністю діяти в іншій юрисдикції, а також запізніле включення української сторони у справи, де фактор часу має вирішальне значення.

9. **Обґрунтовано** наявність особливо чутливих ризиків у справах щодо дітей, сімейних зв'язків та правового представництва, а також інформаційних, політичних і процедурних ризиків в іноземних юрисдикціях. Доведено, що у воєнний період найбільш небезпечними є ситуації, коли тимчасовий захист дитини поступово перетворюється на підставу для остаточних рішень без належного врахування позиції України, а також випадки, коли українська правова позиція послаблюється через інформаційне викривлення, політичний контекст держави перебування або процедурні бар'єри.

10. **Сформовано** напрями вдосконалення інституційних, мережевих та інформаційно-аналітичних механізмів захисту прав і свобод громадян України за кордоном. До них віднесено посилення ролі Офісу Уповноваженого, радників і експертних груп; розвиток сталої міжвідомчої та міжнародної координації; створення ранніх механізмів виявлення ризику у справах щодо дітей і осіб у місцях несвободи; накопичення інституційної пам'яті за результатами кейсів; а також побудову перспективної моделі взаємодії державних інституцій, діаспори, міжнародних організацій і громадських структур. Доведено, що саме така модель дозволяє перейти від фрагментарного реагування на окремі кризи до більш стійкої системи правозахисного управління в умовах воєнного стану та в повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Associazione Cristiana degli Ucraini in Italia. Офіційні матеріали, інформаційні повідомлення та комунікаційні публікації щодо діяльності української громади в Італії. Офіційна сторінка.
2. Network Associazioni per Ucraina (NAU). Матеріали форумів, координаційних заходів та публічних комунікацій щодо підтримки України. Архів автора.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
4. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950.
6. Бакуменко В. Д. Теоретико-методологічні засади прийняття управлінських рішень у державному управлінні. Київ: НАДУ, 2010. 300 с.
7. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000.
8. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons.
9. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989.
10. Cinnella E. *Ucraina: il genocidio dimenticato (1932–1933)*. Pisa: Della Porta Editori, 2015. 302 p.
11. Argentieri F. Праці з проблем російського імперського нарративу, української державності та історичної суб'єктності України. Roma, 2022.
12. Дубов Д. В. Інформаційна безпека держави в умовах війни та гібридних загроз. Київ: НІСД, 2023. 160 с.
13. Лисенко О. М. Інститут омбудсмана в системі захисту прав людини в Україні // Право України. 2020. № 6. С. 165–167.
14. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР.
15. Матеріали діяльності офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії. Архів автора.
16. Аналітичні, комунікаційні та робочі матеріали офісу радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Італії. Архів автора.

- 17.Матеріали Експертних груп з питань прав громадян України при Експертній раді Представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини з міжнародного співробітництва та європейської інтеграції. Архів автора.
- 18.Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Робочі матеріали щодо формування Експертних груп з питань прав громадян України за кордоном. Архів автора.
- 19.Реєстраційні та організаційні матеріали українських громадських структур в Італії, використані як база дослідження. Архів автора.
- 20.Довідкові й організаційні матеріали щодо діяльності українських об'єднань в Італійській Республіці. Архів автора.
- 21.Міністерство закордонних справ України. Офіційні матеріали щодо захисту прав та інтересів громадян України за кордоном. Офіційний вебсайт.
- 22.Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Офіційні матеріали та комунікації щодо захисту прав громадян України за кордоном. Офіційний вебсайт.
- 23.Генеральне консульство України в Неаполі. Робочі та довідкові матеріали щодо захисту прав громадян України в Італії. Архів автора.
- 24.Аналітичні матеріали щодо міжвідомчої координації, мережевої взаємодії та правозахисного супроводу громадян України за кордоном. Архів автора.
- 25.Віденська конвенція про консульські зносини від 24.04.1963.
- 26.Мінімальні стандартні правила ООН щодо поводження з в'язнями (Правила Нельсона Манделі).
- 27.Українські громадські та діаспорні структури в Італії: статутні, інформаційні та комунікаційні матеріали. Архів автора.
- 28.Europa Radicale. Офіційні матеріали, заяви та публікації щодо підтримки України й участі в публічній адвокації. Офіційні ресурси організації.
- 29.Матеріали міжнародних заходів, форумів, конференцій і публічних акцій на підтримку України в Італії та Україні. Архів автора.

30. Horodetskyu O. Публікації, коментарі та адвокаційні матеріали в італійських та українських медіа щодо України, прав людини та захисту громадян України в Італії. Архів автора.
31. Матеріали справи Віталія Марківа: хронологія, довідкові й аналітичні матеріали. Архів автора.
32. Публікації та огляди щодо справи Віталія Марківа в українських та італійських медіа. Архів автора.
33. Авторизація Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на відвідування Serhii Kuznietsov у пенітенціарній установі “Costantino Satta” у Феррарі від 06.11.2025. Архів автора.
34. Клопотання радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до Апеляційного суду Болоньї про надання дозволу на відвідування Serhii Kuznietsov у провадженні № 84/2025 МАЕ від 11.11.2025. Архів автора.
35. Kudryk N. Аналітичний матеріал щодо мотивів рішення Верховного суду Італії у справі Сергія Кузнєцова та італійського етапу екстрадиційного провадження. Архів автора.
36. Рішення Суду у справах неповнолітніх м. Лечче у справі № 384/2025 RMIN від 01.04.2026. Архів автора.
37. Documento del Ministero della Giustizia d'Italia щодо застосування Гаазької конвенції 1996 року до українських дітей, які перебувають в Італії, від 07.08.2024. Архів автора.
38. Термінове клопотання про виправлення анкетних даних дитини у справі № 384/2025 RMIN від 28.08.2025. Архів автора.
39. Повідомлення через РЕС законному представнику Volodymyr Ivaniuta у справі № 384/2025 RMIN від 05.09.2025. Архів автора.
40. Виборчий кодекс України: Закон України від 19.12.2019 № 396-IX.
41. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.
42. Державний реєстр виборців. Офіційні матеріали щодо обліку, зміни персональних даних та виборчого статусу громадян України за кордоном. Офіційний вебсайт.

- 43.Центральна виборча комісія України. Офіційні матеріали щодо організації голосування громадян України за кордоном, роботи Державного реєстру виборців та підготовки до майбутнього виборчого процесу. Офіційний вебсайт.
- 44.Аналітичні матеріали щодо алгоритмів реагування на типові категорії справ у сфері захисту прав громадян України за кордоном. Архів автора.
- 45.European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Code of Good Practice in Electoral Matters.
- 46.OSCE/ODIHR. Матеріали щодо організації голосування за кордоном та стандартів виборчого процесу в умовах кризових викликів.
- 47.Аналітичні матеріали Експертних груп щодо інституційної пам'яті, типових кейсів та узагальнення практики захисту прав громадян України за кордоном. Архів автора.
- 48.Аналітичні матеріали щодо перспективної моделі взаємодії державних інституцій, діаспори, міжнародних організацій і громадських структур у сфері захисту прав громадян України за кордоном. Архів автора.
- 49.UNICEF. Матеріали щодо захисту дітей в умовах війни та транскордонного переміщення.
- 50.Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption, 29.05.1993.
- 51.Порядок формування і використання закордонними дипломатичними установами України коштів державного бюджету для здійснення заходів щодо захисту прав та інтересів громадян України за кордоном: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2012 № 651.
- 52.Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 липня 2012 р. № 651: постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2025 № 1221.
- 53.Лист Генерального консульства України в Неаполі до Департаменту консульської служби МЗС України щодо залучення професійної правничої допомоги у справах українських дітей. Архів автора.

- 54.Лист Генерального консульства України в Неаполі до СОЦСР «Смарагдове місто» щодо надання документів для забезпечення правничого захисту дітей в Італії. Архів автора.
- 55.Лист Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Дмитра Лубінця до Голови Незалежної інституції з прав дітей та підлітків Італійської Республіки Марінелли Террані щодо порушення прав тимчасово переміщених українських дітей від 22.04.2026 № 6301.2/26/47.2. Архів автора.
- 56.Національний банк України. Оцінки масштабів перебування громадян України за кордоном у 2025 році. Офіційні статистичні та аналітичні матеріали.
- 57.Eurostat. Temporary protection for 4.38 million in January 2026. Official statistics of the European Union.
- 58.UNHCR. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal and analytical materials on displacement from Ukraine.
- 59.Апостольський Екзархат для українців-католиків візантійського обряду в Італії. Офіційний сайт та довідкові матеріали про структуру громад.
- 60.Статистичний аналіз Апостольського Екзархату для українців-католиків візантійського обряду в Італії за 2020–2023 роки. Офіційні матеріали Екзархату.
- 61.Матеріали щодо обставин загибелі Andrea Rocchelli та Andriy Myronov поблизу Слов'янська 24.05.2014 та початку італійського кримінального провадження. Архів автора.
- 62.Sentenza della Corte d'Assise di Pavia del 12 luglio 2019 nel procedimento a carico di Vitaliy Markiv. Архів автора.
- 63.Sentenza della Corte d'Appello di Milano del 3 novembre 2020 nel procedimento a carico di Vitaliy Markiv. Архів автора.
- 64.Decisione della Corte Suprema di Cassazione d'Italia del 9 dicembre 2021 nel procedimento a carico di Vitaliy Markiv. Архів автора.
- 65.Матеріали судового пакета та моніторингового супроводу у справі Serhii Kuznietsov, зокрема авторизація від 06.11.2025, РЕС-звернення від 11.11.2025, резолюція «si autorizza» від 12.11.2025 та погодження Генеральної прокуратури Болоньї. Архів автора.

ДОДАТКИ

Додаток А. Документ Міністерства юстиції Італії щодо застосування Гаазької конвенції 1996 року до українських дітей, які перебувають в Італії, від 07.08.2024.

Додаток Б. Термінове клопотання про виправлення анкетних даних дитини у справі № 384/2025 RMIN від 28.08.2025.

Додаток В. Повідомлення через РЕС законному представнику Volodymyr Ivaniuta у справі № 384/2025 RMIN від 05.09.2025.

Додаток Д. Рішення Суду у справах неповнолітніх м. Лечче у справі № 384/2025 RMIN від 01.04.2026.

Додаток Е. Лист Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Дмитра Лубінця до Голови Незалежної інституції з прав дітей та підлітків Італійської Республіки Марінелли Террані від 22.04.2026 № 6301.2/26/47.2.

Додаток Ж. Лист Генерального консульства України в Неаполі до Департаменту консульської служби МЗС України щодо залучення професійної правничої допомоги у справах українських дітей.

Додаток И. Лист Генерального консульства України в Неаполі до СОЦСР «Смарагдове місто» щодо надання документів для забезпечення правничого захисту дітей в Італії.

Додаток К. Авторизація радника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Олександра Городецького на відвідування Сергія Кузнєцова від 06.11.2025.

Додаток Л. Клопотання до Апеляційного суду Болоньї про надання дозволу на відвідування Сергія Кузнєцова у провадженні № 84/2025 МАЕ від 11.11.2025.

Додаток М. Матеріали судового пакета і правозахисного моніторингу у справі Сергія Кузнєцова.

Додаток Р. Перелік громад Апостольського Екзархату для українців-католиків візантійського обряду в Італії.